

PROFI-VOLBA V HNĚDÉ TŘÍDĚ

Miloš Kučera

OBSAH

Získání hlavních dat

Třída a její charakter

Přijetí: přehled

Rysy volby

Distribuce volby

Příprava na přijetí

Informování se

Neformální znalost a zkušenost

Rozmanitost vs. unifikace

Průběh volby

Spokojenost s volbou

Faktory nespokojenosti

Špatný prospěch (Fuj P.)

Neúspěšné zkoušky (Fuj Z.), zkoušky vůbec a strach ze zkoušek (Strach Z.)

Nehlásit se, že školu neudělám (Strach Š.)

Vůle rodičů (Vůle R.) a jejich celková role

Snaha po separaci vs. topografie známého

Vzdělávací dráha dětí a rodičů: přehled

Dědění destinace a dědění třídy silnice (otázka reprodukce)

Změna své vlastní destinace (Změna Dest.) a silnice nižší třídy (Nižší S.)

Plán objížďky (Plán O.) a koníček (Kůň)

Hodnocení a prognóza pedagogů

Současná profi-volba a dřívější nápady (ontogeneze povolání)

Přehled nápadů

Některé výrazné volby

Vývoje přání povolání

Závěry: žádoucí role základní školy

Získání hlavních dat

Vedle toho, že jsem žáky poznával terénními i speciálními psychologickými postupy (jako testy inteligence), některé z nich po devět let školní docházky, k profi-volbě jsem s nimi vedl v druhém pololetí devátého ročníku řízené rozhovory, kdy za mé kontroly a doplňujících otázek vyplňovali zvláštní formulář na téma povolání. To jsou nejvíce využívaná data. Předtím jsem s nimi hovořil celkově o jejich životě, včetně plánů na povolání, v šestém a v osmém ročníku. Dále využívám některých odpovědí v tzv. sociologickém dotazníku, poprvé aplikovaném před asi deseti lety, který sestrojili D. Holda a Z. Čermáková a upravil M. Rendl; ten byl nyní administrován v prvním pololetí devátého ročníku před Vánoci. Další údaje a názory mi laskavě poskytly jednak výchovná poradkyně, jednak učitelka češtiny.

Třída a její charakter

Hnědá třída sestávala v 9. ročníku z 13 děvčat a 8 chlapců. Nejstarší žák se narodil v červenci 1985 (bylo mu tedy na konci školního roku 18 roků), druhý nejstarší v červenci 1986 (17 roků), ostatní v letech 1987 nebo 1988 (zhruba 15-16, výjimečně 16 1/2 roků).

Snad otec 1 dívky a matka 1 chlapce vystudovali nebo ještě studují VŠ, dalších 7 otců a 5 matek má SOŠ, 9 otců a 13 matek je vyučeno, 2 matky mají pouze ZŠ.¹ Vzdělání některých otců je dětem neznámé.

Přesto nelze paušálně mluvit o selhání otců a rodin: i když je sociokulturní zařazení rodin dost nízké, je zde např. řada jedináček (Kristýna, Karolína, Míša N., Linda S., David, Veronika²) nebo téměř rozmazlovaných dětí z druhého manželství, kdy už byl aspoň jeden partner starší, milovaných „vejškrabků“ se sourozenci o generaci staršími (Lukáš, Adélka)..., jak to odpovídá prostředí, které není ve svém průměru měšťácké a snese atypičnost. Nicméně se v profi-volbě projevila mnohem silnější, aktivnější a často výlučná role matek, a to jak u dívek a zejména u chlapců v rozvedených rodinách, tak zejména u dívek (ale i u chlapců) v rodinách úplných.

Třída prošla následující historií: byla v 5. třídě složena z němčinářů výběrového áčka a ze zbývajících dětí prostředního béčka - zde nefigurující céčko představovalo převážně Rómskou třídu s upravenými osnovami. Sloučení si vynutil úbytek žáků, patrně poté, co škola nabyla právě pověsti, že je pro „cikány“, i když původně byla známa jako diferencující (viz zmíněnou jazykovou třídu). Odchody starousedlíků ze třídy pokračovaly a byly kompenzovány příchody ne snad darebáků, ale žáků přece jen zvláštních, různých „expertů“ (viz např. oba nejstarší, Václava S. a Lindu J.). Ve třídě samé byl ovšem počet Rómů minimální (v závěru už jen Petr, z pevně uspořádané, ba někdy až nadměrně patriarchálně přísné rodiny, a David, Róm napůl z rodiny tzv. neúplné, ale v obou větvích představující honoraci a majetnost); otázku minority tito žáci popírali a nevytahovali národnostní kartu.

Hlavní úbytek zažila složená třída už v závěru 5. ročníku, kdy se 7 velmi inteligentním a velmi rozhodnutým němčinářům s velmi rozhodnutými rodiči podařilo dostat na dlouhá gymnázia: upadla intelektuální atmosféra. Starosti a radosti s pubertou ještě více změnily třídu z místa kognitivního učení se v místo vrstevnického setkávání (v 8. ročníku 2 kluci pro nezáměr o školu stačili ještě propadnout; náběhy na šikanu od hormonů zfetovaného „policajta“ Petra a „vojáka“ Pavla³ v 7. ročníku možná zas přiměly asi dvoje rodiče k přemístění dítěte do jiné školy).

Ani blížící se *deadline* pro volbu další školy nevedla ve většině případů ke zvýšenému školnímu úsilí, i když výjimečně některá látka někoho zaujala (procvičovaná gramatika Pavlu, která začala snít, že bude studovat češtinu jako lingvistiku). Hlavní kognitivní kroky se uskutečňovaly ve formě koníčků, zejména zájmu o počítače u kluků a tvůrčího psaní u dívek (Linda S., dostávající se tím z milostného trápení, Linda J., zapisující své vize), někdy koníčků, převáděných už do přípravy na přijímací zkoušky či profesi, ale pak opět vlastně mimoškolně (počítače u Lukáše a Vaška K., trénink návrhářství u Lindy J. a Adélky).

¹ V průměru snad ano, ale v jednotlivých případech nejsou tyto údaje, pocházející od dětí, zcela spolehlivé. Někdy se nejistota vyjádřila odpovědí „nevím“, která také většinou vysvětluje, proč v součtu nedosahujeme teoretické sumy 42 případů vzdělání (21 dětí, každý s 2 rodiči.) Povolání jsou kontrolována, resp. srovnávána s údaji v tzv. katalogových listech.

² Linda S. a David ovšem žijí s matkami v rozvedené rodině a Veronika, střídavě opouštěná matkou, žije s babičkou a s tetou (na rozdíl od předchozích dvou, kde je kontakt s otcem asi dobrý až vynikající jako u Davida, opatřeného i z této strany milujícími prarodiči, Veronika se s otcem seznámila až zcela nedávno a o rozvíjení vztahu podle kamarádky Míši neměla zájem.)

³ Tato dvě mocenská povolání si oba kluci ideálně přáli, ale neodvážili se na ně hlásit – Petr prý proto, že si rodiče mysleli, že by na policejní škole mohl být šikanován.

Přijetí: přehled

Nikdo z Hnědé školy se nehlásil na gymnázium (G),⁴ na střední odborné školy (SOŠ) se dostalo 10 děvčat a 1 chlapec, na odborná učiliště (OU) 3 děvčata a 7 chlapců.

SOŠ: 5 děvčat na obchodní akademii (OA; Kristýna + Pavla + Míša N. na tzv. Kubeličku; Simona, Eliška jinam), 2 na oděvní uměleckoprůmyslové školy (Linda J., Adélka), 1 na poštovní (Karolína), 1 na veřejnoprávní (Linda S.), 1 na veřejnosprávní pro EU (Lenka); 1 chlapec na informační technologie (Lukáš);

OU: 2 děvčata spolu na cukrářku (Míša B. + Veronika), 1 na aranžérku (Lucka); 3 chlapci mechanik elektro (Tomáš, Vašek K. + David⁵), 1 truhlář (Petr), 1 malíř pokojů (Václav S.), 1 kuchař-číšník (Radim), 1 automechanik (Pavel).

Rysy volby

Distribuce volby

vykazuje následující profil: na SOŠ šla nebo se dostala téměř výlučně děvčata; nejsilnější je zde skupina 5 obchodnic; na OU šli hlavně chlapci a z děvčat hlavně ta se špatným prospěchem a orientovaná už od malička na to, aby se teď něco vztahově, sociálně dělo než na nějaké projekty budoucnosti (zejména Veronika, ji sledující Míša B.⁶), nejsilnější je na OU skupina 3 elektromechaniků - oborově k nim patří i Lukáš ze SOŠ. *Obchod (úřad) pro dívky a počítače* (různě fundovaně) pro *chlapce* tak tvoří hlavní témata profi-volby.

Protože chlapci nastupující na OU měli také špatný prospěch (jako zmíněná děvčata), byl rozhodujícím faktorem nástupu na OU spíše prospěch než pohlaví (pohlaví však bylo faktorem prospěchu).

Příprava na přijetí

probíhala (zejména ve srovnání se situací z před 10 lety⁷) většinou velmi laxně.

Děti i z řad budoucích učňů sice jezdily na externí doučování zejména v rámci projektu tzv. Nové školy, ale to měly rády jako zajímavou sociální zkušenost a zážitek (např. truhlář Petr tam jezdil i tehdy, když už to nepotřeboval, ale jen do té doby, dokud tam vyučovala jedna oblíbená studentka; naopak kognitivně využil příležitost programátor Lukáš, který si prý díky doučování zlepšil známky⁸ a ještě dostal od organizátorů potvrzení na přihlášku).

Hlavně se připravovali ti, které čekaly *přijímací zkoušky*:⁹ právě zmíněný Lukáš (ten nakonec zkoušky nedělal, stačil mu průměr), dále 2 děvčata Linda J. (ale ta vlastně už několik let) a Adélka na

⁴ Jako by se kvóta vyčerpala odchodem oněch 7 géniů na dlouhá gymnázia.

⁵ U Vaška a Davida jde přitom speciálně o výběr počítačové technologie, u Tomáše ne nutně (elektrikář slaboproud).

⁶ Samozřejmě i ostatní dívky, např. zamilovaná Míša N., jsou zaměřeny na přítomnost – pro Veroniku bylo typické, že chtěla scény z každodenního života i před pubertou. Míša B., která šla cukrářkou pod očekávání matky, ukazuje svou blyštivou stránku při „focení do módních časopisů“.

⁷ Jak si ji pamatujeme ze Zelené školy (ve stejné spádové oblasti, ale s trochu vyšším sociokulturním zařazením), kterou jsme zkoumali téma poprvé v r. 1992 (a ve zkrácené podobě též v r. 2003).

⁸ Chlapec je (oficiálně nedagnostikovaný) dysortografik, původně s tzv. hloubkovou dyslexií.

⁹ Přijímací zkoušky bývají, s výjimkou některých odborných škol jako dál zmíněná Weilova s IT, na gymnázia – a tam se nikdo ze třídy nehlásil.

uměleckoprůmyslové školy; dále Vašek K., jenž dělal zkoušky tam, kam Lukáš nemusel (na Weilovu, a nedostal se) – ovšem učil se údajně jen 2 týdny, z toho na konci prý 2 celé dny (uváděl to jako vrchol nějakého heroického úsilí, jako v jeho životě jedinečný rekord). Kromě nich přijímací zkoušky dělali Linda S. na SOŠ veřejnoprávní a Lenka na SOŠ veřejnosprávní, ale nijak moc se neučily.

Příprava k přijímacím zkouškám bývá považována za efektivnější než druhá, rozšířenější přístupová cesta, jíž je tzv. *hlídání si průměru*.¹⁰ Kdo si průměr hlídá? Nejvíce asi škola sama, která nechtěla žákům „pokazit život“ a v 1. pololetí 9. r. jim dala nejlepší známky za poslední roky. Dál si průměr hlídala skupina dívek na SOŠ, tedy hlavně na OA, i když není jasné, jak dlouho předem znaly kritickou hodnotu (Míša N. byla dobrá žákyně jako vždy), a již zmíněný programátor Lukáš.

Prospěch nějak mírně kontrolovala i cukrářka Veronika a patrně i elektrotechnik Tomáš, tedy učni. Někteří žáci přitom známky neuhlídali, resp. zjistili, že se kvůli nim nemohou dostat, kam by chtěli: výpočetní technik Vašek K. na vyšší verze práce s počítačem v jedné z voleb, Petr na policistu, Radim na hotelovku, Pavel na vojáka. Zejména ti dva poslední o tom mluví zvláštním fatalistickým tónem, jako by výkonná polovina jejich osoby podléhala nepřekonatelné lenosti, která zablokuje racionální polovinu, tu s předsevzetím a startem na věc: stalo se to. Na horší známky v průběhu přijímacího řízení narazila ještě Karolína, Míša B., ale skrytěji i řada ostatních už předtím: prostě zúžením spektra volby.

Informování se

sestává z několika nástrojů a „nástrojů“.

Jako praktická pomůcka (kde všude je typ školy, co mě zajímá) vystupovaly *příručky* o středních školách, přinejmenším v jednom případě i jako inspiromat pro sám nápad zájmu (jako se používá kalendář pro výběr rodného jména).

Příručky by patrně měly mít i kapitolu v termínech cílových profesí, protože děti a rodiče někdy nevědí, jaká dráha k nim vede, např. to, že povolání či obor sám nemusí být zastoupen na střední úrovni, ale až na vyšší nebo vysoké.¹¹ Vůbec představa, co znamená *vysoká škola*, jak navazuje na *střední* a co k ní může dát navíc, je bohužel žákům a možná i rodičům nejasná – je to patrně velká škoda, i když by bylo obtížné tento koncept zprostředkovat. (Jako možnost svou třeba teď nižší volbu povytáhnout později se občas objevuje pojem „nástavby“, skrývající zřejmě jak dodělání si maturity tak i *vyšší odborné školy*.¹²)

Tato škoda se týká nejvýrazněji skupiny 5 obchodnic, z nichž 3 chtějí pokračovat na VŠ (Míša N. na VŠ zemědělské, Simona na VŠE nebo na právnické fakultě, Pavla na VŠ pedagogické se studiem jazyka), ale přitom pro ně bude mnohem obtížnější být na ně přijaty a studovat je z OA než z G, na něž se ani nepokusily dostat. Ale jde opravdu o nedostatek v informovanosti? Spíš o obavy ze selhání u přijímacích zkoušek na G (Kristýna, Pavla) a z G samého (Simona, Míša N.).¹³

Návštěvy škol předem hrály spíše než orientační roli (hromadné návštěvy se např. učiliště se svou 9. třídou) roli ověřovací, a pak se většinou uskutečňovaly s rodičem (ve zřetelné většině

¹⁰ „I kdybych měl šedesát žáků brát a osmašedesát by se mi přihlásilo, dělali by přijímací zkoušky. Mnoho žáků si totiž hlídá průměr známek na vysvědčení a nesnaží se něco dělat. Na střední školu pak přijdou nedostatečně připraveni“ (Ředitel gymnázia J. Kubát v rozhovoru pro Mladou frontu DNES, 31. 5. 2003, s. 3).

¹¹ Ve třídě se problém objevil u Elišky: „Chtěla jsem jít na nějakou školu, kde bych mohla dělat manažerku (manažerku herců, zpěváků jako v Pomádě) ale nevíme jaká škola je potřeba tak jdu na obchodní akademii.“ (OA možná není úplně od věci.) V Poradně MF DNES se žáci vyptávali např. na ekologii a archeologii (egyptologii).

¹² Rozhodně by příručkám neškodilo prezentovat strukturu školského systému s možnostmi trajektorií.

¹³ Simona: „Mojí rodiče (plánující pro ni G) si mysleli, že jsem něco jako Einstein, ale není tomu tak“ – budou ovšem práva nebo VŠE snazší? Míša N. zas jako alibi tvrdí, že by se na G musela moc učit – ale na VŠZ ne? (Profi-volba je identitní záležitostí a její aktéři zde vedou sami k sobě nebo k badateli řeč, která jim má zachovat tvář... Nakonec mohlo jít ve všech případech prostě o snahu vyhnout se zkouškám, ohrožujícím obraz sebe.)

s matkou¹⁴): v některých případech podobná návštěva přešla v začátek řízení či přímo v přijímací pohovor (např. matka „se zaručila“ za Vaška K.). Návštěvu školy, kam chtěly, absolvovaly patrně všechny děti, plus většinou ještě nějakou navíc. S poměrně nevyhraněnou a slabší pošťáčkou Karolínou obešla úzkostná maminka několik škol a učilišť různého tématického zařazení. Alespoň na nějakou školu se šli *sami* podívat 4 žáci z 20¹⁵ (Linda J., Linda S., Vašek K. a Václav S.), s kamarádkou Veronika a Míša B.

Výchovná poradkyně zasáhla či byla „použita“ masivně přinejmenším ve 4 případech:¹⁶ rodičům a Kristýně rozmluvila (oprávněně) jednu z jejích více možností (viz dále), patrně přijímací zkoušky na G (Kristýna není opravdu hvězda a na VŠ také pokračovat nechce); rodičům a Radimovi poradila kuchaře-číšníka; rodičům a Davidovi převod počítačového zájmu na učiliště (po neúspěchu na prestižnějších počítačových vzdělávacích zařízeních); Pavlovi částečně proti rodičům údajně řekla, ať poslouchá sám sebe (matka chtěla střední školu, on spíše automechanika; napsal si ho a dostal se tam „na“ pohovor). Celkově poradkyně využívali hlavně rodiče školsky konformní a vstřícní, ve školním systému ale nepřilíš zorientovaní;¹⁷ tendence poradkyně byla činit volbu dětí jakoby reálnější a nacházet jim, obrazně řečeno, místo dálnice silnice nižší třídy, vedoucí alespoň zpočátku stejným směrem či do stejného prvního velkého města (nejen u Kristýny, ale právě třeba i u Radima, kde na hotelovku neměl známky).

Informovat se na své schopnosti: radu *poradny* vyhledali o své vůli rodiče Lukáše a Elišky; Václav S. asi žertem citoval mou osobu (dal jsem mu zpětnou vazbu po testování Amthauerem).

Vedle číšníka Radima, vyjadřujícího ovšem především lhostejnost k náplni svého života¹⁸ a proklamujícího jako své přání hlavně se nenadřít, částečně též vedle trochu pasivního Tomáše¹⁹ byla jedinou osobou, pohybující se ve své volbě zmateně a v širším smyslu slova non-informovaně Linda S.: což ale asi nebyla chyba ani tak okolí, jako spíš výraz její osobnosti - chtěla prý na talentové zkoušky na konzervatoř (herectví), ale propásla je; pak šla na SOŠ veřejnosprávní, kde dělala zkoušky, asi je neudělala, ale přitom zjistila, že si tuto školu chybně vysvětlovala, a totiž, že chtěla jít ve skutečnosti na obor veřejnoprávní (bez „s“), kde stihla s úspěchem složit zkoušky v druhém kole. Protože ale plánuje jít v budoucnu na práva (nebo na psychologii), dopadla volba vlastně ideálně.

Neformální znalost a zkušenost

je doplňkem k cílenému a institucionálnímu informování se.

Volba povolání je jako volba partnera, sňatek, pouze člověk neřekne „ano“ živému partnerovi (ne milostnému objektu), ale činnosti (sublimaci²⁰). Dynamika přání a jeho sociálních okolností zde ovšem platí stejně: někdy nápad na povolání zasáhne jak blesk, pak třeba představa omrzí; někdy nám připomíná starou školní lásku, jindy ne; někdy se rodičům volba líbí, jindy ji pomlouvají a tvrdí, informující se na ni, že nemá dobrou pověst, věno nebo že je ze špatné rodiny, a proto třeba radí, nechat si miláčka jen jako bokovku („Vyber si pořádný povolání, a tohle můžeš dělat jako *koniček*“);

¹⁴ Matky z několika důvodů: jednak byly buď rozvedené, jednak i ty nerozvedené byly aktivnější než otcové a v řadě případů i s větší autoritou; dále proto, že jak vedly kdysi do školy své prvňáčky, tak i nyní na sebe braly větší zodpovědnost při uvádění dětí do další životní fáze i do dalšího, opět cizího a nebezpečného prostředí. Také důvěra a přichylnost dětí v této třídě k matkám byla většinou neuvěřitelně silná.

¹⁵ O okolnostech profi-volby nespolupracující Lucky (chybějící do počtu 21) nikdo, ani učitelé moc nevědí. (Šlo o novou žákyni, která třídou jen prošla.)

¹⁶ V rozhovoru s výchovnou poradkyní se ovšem ukázalo, že konzultace s ní byly častější, než mi děti přiznávaly.

¹⁷ Včetně rodičů Radima, kde otec je sice jen vyučen, ale matka (jediná z matek třídy) studuje VŠ, publicistiku.

¹⁸ „*Já sem nevěděl na co jít, tak mi máma vybrala povolání číšník, tak na to jdu.*“

¹⁹ „*Máma mi dala návrh a pak se mě zeptala jestly tam nechci, máme tu knížku o učilištích.*“

²⁰ Tento pojem dál zpřesníme, resp. oddiferencujeme od příbuzných pojmů v poslední části, věnované ontogenezi profi-volby.

kamarád si ale zvolil taky tuhle cizí, a jak jim to klope... Vyberme nyní z přirovnání jen bod předchozí zkušenosti s partnerstvím, a to třeba jen zahlédnuté u jiných.

V zásadě by člověk, psycholog či ne, jako v románu fandil tomu, aby bylo povolání vybráno z lásky, a ne jako přikývnutí Radima na to, že bere číšníka, hlavně když se nenadře. Většina dětí uvádí pro profesi nebo její nápad asi docela autentické, tedy morálně šťastné zdroje.

Jednou ze situací, kterou stejně jako v lásce máme sklon uznat, je *úder blesku*: „to je On / Ona“. Vyskytl se u Karolíny, poměrně esteticky zaměřeny holčičky, kterou napadlo před uspořádanou výlohou (prý asi cukrářskou), že by mohla být aranžérkou (bohužel, bohudík? jde ale na SOŠ poštovní). Veroniku a Míšou zase k cukrářství údajně přilákal zajímavý, téměř milostný detail²¹ této práce: zdobení výrobků, jejich kosmetika (nebo aspoň byly schopny si tutu zajímavost dodatečně nalézt). S bleskem souvisí i *materiálnost, smyslovost*: např. u truhláře Petra je cítit zájem o dřevo jako materiál.

Volba v tomto případě se ještě komplikuje o *genealogický* faktor: v zásadě je v dědění profese přímo po matce nebo po otci nejasné, zda mu fandit nebo ne.²² Ve většině případů se zdá být psychologicky spolehlivější, když je naopak odkaz ke genealogii veden jako přijetí povolání někoho jiného z příbuzenstva (pak to může být jak *identifikace*, tak současně žádoucí *desidentifikace*²³). U Petra, vyrovnávajícího se s otcem na dost vědomé úrovni, byla identifikační kombinace následující: ke dřevu ho údajně přivedl on, protože ho už od dětství pořád buzeroval, aby něco uřízl, ošmirgloval atd.; Petr však v žádném případě nechce na zedníka, na otcovu profesi, kde by ho mohl otravovat dál, ale na truhláře, kterým byl strejda. (Vrátit se chce ovšem po skončení učení a maturitě /?/ k policajtovi, kterého vlastně v jednom období vykonával ve třídě. Souvislost tohoto tréninku a koníčka lze vidět jako reakci na zmiňovaného velmi přísného otce.) Pošťáčka Karolína je na matce tak závislá, že by po poštovní škole (kvůli známám a asi špatným přijímačkám se nedostala na veřejnosprávní) chtěla „nastoupit do práce co dělala maminka“. Návrhářka Linda J. zas kdysi, kolem 6. třídy, vyhledávala podle telefonního seznamu nositele svého dost vzácného jména, kteří by mohli být jak její příbuzní, tak umělci: asi aby našla pro svůj nesporný múzický talent noblesnější genealogii než byl nesporný, ale asi sociálně příliš nízký talent jejich rodičů (matka původně aranžérka, otec malíř pokojů).

Přitažlivost profese pro sebe dokázala vyhmátnout i Lenka (považujeme za autentické, podobně jako výše blesk, detail a látkovost, materiálnost): původně chtěla na starožitníka (zde vynechávám odhad, čím přitahuje) a když se dostala na SOŠ veřejnosprávní pro EU (starožitníka měla zapsaného na 2. místě), stejně dál protestovala, že rozhodně v kanceláři dělat nebude, že musí profesi natočit tak, aby měla „*práci pořádnou, s lidma*“. (Také ona se chtěla stát policajtem, zde ale v identifikaci se silnou matkou, která navíc dokázala získat toto povolání až nedávno, předtím byla učitelkou v MŠ.²⁴) Co by se jí líbilo, zahlédla i obchodnice Kristýna: při návštěvě cestovní kanceláře někdy v 5. třídě; profesi dělá „*kámoška z bývalé party*“. Veronika a Míša B. si jako 2. volbu napsaly prodavačku, kterou dělá jedna jejich společná kamarádka.

Dalšími vzory pro volbu vedle příbuzných (zejména strejdů, tet, starších bratranců a sestřenic, ale i babiček a dědečků) bývají známí rodiny a právě starší kamarádi. Automechanik Pavel má slíbenou pomoc na učilišti od kamaráda, dokonce i poměrně lhostejný číšník Radim doufá, že dostane

²¹ Spíše pro pobavení čtenáře zde odkazují k významné spouštěcí roli detailu v genezi erotického vztahu.

²² Zde záleží např. na ranosti volby: viz např. některé rodiny hudebníků, kde je volba bezpochyby šťastná a kde infantilní identifikace měla čas přejít v rozsáhlou a životodárnou, nezničitelnou sublimaci.

²³ Záleží samozřejmě na poměrech v rodině a na vztahu příbuzných. Úplně nejčistší, „nejautentičtější“ (?) volba by byla ryze sublimační, bez jakékoli identifikace či desidentifikace.

²⁴ Lenka matku obdivovala natolik, že i když věřila, že by se na policejní školu díky protekci dostala, neudělala by ji – ale možná, na hlubší úrovni uvažováno, sloužilo toto podcenění se k tomu, aby se od ní mohla volbou profese vzdálit. (Jinak patřila Lenka k žákům s průšvihy, podobně jako v jedné době Petr: tím se jen opakuje známá pravda o příbuznosti četníků a zlodějů, již se politicky využívá: např. Fidel Castro údajně zmenšil kriminalitu a založil si novou policii po převratu tak, že kriminálníkům rozdal zbraně a uniformy. Viz totéž téma v amerických westernech.)

všechny věci (?) od jednoho kluka, co už učiliště vyšel (možná zde naráží na ekonomickou výhodnost).

Tím už přecházíme k funkci starých kamarádů jako opory v novém prostředí.²⁵ Veronika a Míša B. nastupují spolu, Míša N. měla jít na zemědělkou s kamarádkou, ale nějak se rozešly, tak teď jde s dvěma kamarádkami Pavlou a Kristýnou na co nejbližší OA, na Kubeličku (Kristýna přitom už několik let bydlí v úplně jiné pražské čtvrti). Stává se dokonce, že někdo doufá v příchod současného známého osmáka. Chytání se kamarádkového stébla nehraje v uskutečněné budoucnosti většinou žádnou roli (pokud nejde o téměř celoživotní přátelství), má ale silnou uklidňující funkci v přítomnosti rozhodování – lze proti němu namítat tehdy, když by výpomocná a *ad hoc* identifikace měla svést z její dráhy nějakou pěknou, opravdu hlubokou sublimaci, zájem, koníček, talent (částečně to hrálo přinejmenším u Kristýny, která vzdala zdravotní sestru).

Profesi s počítači viděl u svých dvou bratranců Lukáš, ovšem jen na podporu, práce s počítačem ho *bavila sama od sebe* – podobně jako Vaška K. a Davida, kteří tento příbuzenský vzor neměli. David dokonce odmítl rodičům navrhovaného zahradníka, i když myšlenka pocházela od obdivovaného otce a měla původně charakter dobrého nápadu, blesku (zasáhl ale spíš otec). Vlastně se s Vaškem a Lukášem *připravovali* na budoucí profesi, programování, oni ji už pomalu začínali dělat.²⁶ (Z určitého hlediska vystupují střední školy, a to často i střední školy opravdu specializované a vybrané žáky na základě jejich koníčka, jako instituce k povolání sice vedoucí, ale tím vlastně i zdržující od toho, aby se už teď mohlo dělat). O módu se už samy zajímaly a práci dělaly, kreslily návrhy Adélka a Linda J., kde konkrétní vybraná profese byla ještě založena v širším múzickém talentu (u Lindy tvůrčí psaní a celková autostylizace do umělkyně žijící ve dvou světech, v realitě a ve snu, navíc do umělkyně kosmopolitní, u Adélky do střízlivější role úspěšné pražské mažoretky).

Ale i jiní žáci uváděli ve svém životě intenzivní *přípravu na povolání* (vlastně víc než na budoucí odbornou školu), trénink k němu a nadání pro ně tam, kde by se to neočekávalo: Linda S. (také celkově múzicky založená,²⁷ také autorsky píšící) tvrdí, že se jí odmalička říkalo, ať jde na herečku,²⁸ Václav S. už několik let upravuje nebo vymýšlí různé stolní hry, kde uplatňuje svou plošnou představivost podobně jako v budoucím malování pokojů,²⁹ rádoby voják Pavel svou přípravu spatřuje v tělesném cvičení (posilování), které si naordinoval: viděl by se v nebezpečných misích, zatímco matka (a babička) uznává vojenskou školu jen jako jednu z možných cestu k maturitě; trénink na právnicku vidí Simona v jednáních na úřadech, které absolvovala s matkou (a někdy i sama) a které ji velmi bavily.

Speciálním případem byla několika kluky připravovaná, ale neuskutečněná ambice jít na *fotbalistu* – ne obvyklé dětské přání, ale aktuální přání a navíc už po několikaletém hraní v oddílech: viz Tomáše, Radima, Petra.³⁰ Fotbal jako ideální povolání by vedle nich ještě dělal David.

Vlastně jen Pavla se inspirovala ve škole zahlednutou tematikou a zamilovala se do problematiky jazyka, což je dost málo na to, že ve škole děti strávily značnou část svého života.

Ač to zní téměř cimrmanovsky, Eliška se asi upřímně těší na klidnou a čistou práci „v kanceláři“.

Nehodnotíme teď, zda se žáci dostali, kam chtěli, zda jsou s volbou spokojeni. Ale musíme proti našemu původnímu odhadu, že vlastně žádná povolání neviděli a že se nemohou při tak malém

²⁵ Opět to připomíná erotický život: společné chození za klukama nebo za holkama, chození jinak stejně nebezpečné jako cizí prostředí.

²⁶ Vašek K., sociálně se v poslední době izolující, nazval právě počítač jediným, kdo mu rozumí (a to i za situace kamarádství, byť konkurenčního, s Lukášem a za situace, kdy jde na stejné učiliště jako David): sublimace a (umělá, auto-) identifikace jako by se zde slévaly v jeden předmět.

²⁷ Navíc i rodinným zázemím: otec je undergroundový bubeník, matka keramička.

²⁸ „Celý den jsem dělala různá gesta abych rozesmála pár lidí.“

²⁹ Přes úspěchy v tomto koníčku a dokonce údajné odkoupení některých her firmou si to nedokáže představit jako pořádné povolání.

³⁰ Petr: *Fotbalová škola je moc drahá. Kdybych kopal za viktorku (přestoupil jinam – M.K.) tak je to levnější.*“

praktickém obeznámení pořádně rozhodnout, sami se sebou polemizovat: *aspoň takových zhlédnutí profese nebylo málo a téměř všem dětem (snad s jednou, s dvěma výjimkami) se v některém okamžiku puberty podařilo relativně autenticky pro něco, třeba právě jen zhlédnutého, nadchnout* (to už nehovoříme o ranější přípravě, ba systematické přípravě značného množství žáků, byť realizace přání třeba nevyšla nebo byla odložena).

To na druhé straně neznamená, že se děti neměly ku prospěchu věci seznamovat s mnohem více zaměstnáními a absolvovat škálu více polytechnických zážitků než jsou tzv. praktické činnosti. Je ale pravděpodobné, že v 8. a 9. třídě je na to pozdě: školní výlety na učiliště téměř nikoho nebavily a nic z nich nevyplývalo. I když to může znít nepravděpodobně, asi vhodnější dobou pro sublimační imprinting je první než druhý stupeň. Sama 8. a 9. třída je možná vhodná spíše k určitému zrealnění pohledu na tzv. pubertální volby (viz poslední část).

Rozmanitost vs. unifikace

Volbu žáků jsme zatím v průběhu textu popsali příliš málo na to, abychom mohli tvrdit, zda nepodlehla nějaké zbytečné tendenci, která by setřela potenciální rozmanitost zájmů. Samotné počty stejných voleb nejsou vždy směrodatné: zejména ne u skupiny 3 kluků (zejména Lukáš a Vašek K., ale i David), nejintenzivněji se zajímajících o počítače: jim lze těžko upřít autentičnost koníčka, i když je shodný. Nejpodzřelejší je skupina 5 obchodnic, kde si 3 zájemkyně o VŠ asi zvolily příliš opatrnou a nakonec nevhodnou strategii.

Z politicko-sociologického hlediska, kdy se v médiích někdy konstatuje úbytek tradičních dělnických profesí,³¹ však lze těžko dané třídě vyčítat malou rozmanitost. Nenacházíme zde sice žádného lakýrníka, sklenáře, obuvníka ani čalouníka (jmenované v citovaném článku), ale zato např. malíře interiérů, truhláře, automechanika, číšníka, 2 cukrářky a aranžérku.

Průběh volby

by měl systematictěji ukázat, v jaké míře a jakými způsoby se prosadilo přání povolání (školy), jehož přítomnost jsme našli téměř u všech žáků (v partii o neformální zkušenosti). Co nejčastěji způsobilo, že nikoli? Prvním indikátorem prosazení přání nám bude spokojenost s volbou a případné plánované další kroky.

Spokojenost s volbou

je zkrslena do pozitiva ze dvou důvodů: jednak je většina lidí normálně ráda, že už to má za sebou a že se někam dostala, že je pro nejbližší období zajištěna, jednak proto, že je obtížné přiznat si neúspěch nebo dokonce zradu na vlastním přání. Budeme vycházet z kombinace explicitních výpovědí a toho, co o žácích víme navíc. Postupujme po již zavedených skupinách.

Obchodnic je na první pohled spokojených všech 5: dostaly se přesně tam, kam podaly přihlášku, na první pokus a tzv. „na“ známky. Ale plně spokojená může být jen 1, a sice Eliška, těší se na práci v kanceláři; Míša N., Pavla a Simona údajně chtějí jít na VŠ, pro které ale nebudou na OA dostatečně připraveny, a to ještě většinou na VŠ, které se tematicky, oborově liší od agendy OA liší

³¹ Viz *Většina žáků chce získat maturitu. Firmám stále více chybí dělnické profese.* -Mladá Fronta DNES, 10. 3, 2003, s. 1.

(VŠ zemědělská, lingvistika či bohemistika, pouze u Simony vedle práv možná i kongruentní VŠE).³² U Míši N. navíc není jasné, jestli ji zájem o zvířata přešel sám (částečně asi ano) nebo jestli se jí nechce dojíždět a být dál od svého milovaného Petra. Kristýna se sice s OA smířila a našla si pro ni sublimační pramen v interpretaci minulosti a pro projektování budoucnosti v podobě cestovní kanceláře (nejprve zahlédnuté, nyní plánované) – ale volby lituje, protože ve hře byla ještě silnější láska: zdravotní sestra. Tu nechtěli rodiče a ona sama se začala bát „infekcí a krve“ – přesto stihla ještě vymyslet vtipný kompromis,³³ a sice *dietní* zdravotní sestru. Tam ji údajně mohla dostat bez zkoušek teta, ale Kristýna se lekla a dala přednost tomu, přejít do nového prostředí spolu s kamarádkami, na Kubelíčku.

Ostatní středoškolačky. Poštačka Karolína lituje, že kvůli prospěchu neměla šanci na SOŠ veřejnosprávní (byly s maminkou na žádané škole poradit se, takže se přihláška přepsala, na 1. přišla poštovní; někde v běhu posledních měsíců se ztratilo přání na aranžérku). Lenka se na veřejnosprávní školu dostala, a tvrdí, „už jsem spokojená“ – šla tam ale z vůle matky, sama chtěla starožitnici, ale bála se, že neudělá zkoušky; u policistky, kterou by chtěla dělat za zcela ideálních podmínek, se zas bála, že by nezvládla studium; teď jen doufá, že v povolání nebude muset sedět v kanceláři. Zmatený postup Lindy S. jsme popsali výše: teď na škole veřejnosprávní plánuje jít na právnickou fakultu nebo na psychologa, a je spokojená – právo představuje tématickou jednotu odbornou, eventuální psychologie (na niž ji ovšem tato SOŠ nepřipraví) zas jednotu v rovině osobnostní, odpovídá introspektivním sklonům a snaze se v sobě vyznat u této dívky.

Prázdninovou oblohou bez mráčku je nálada Lindy J. a Adélky, studentek uměleckých škol, které se těší na vysněnou kariéru návrhárek.

Moc nejsou spokojeny cukrářky Veronika a Míša B.,³⁴ které si na povolání sice našly přitažlivý aspekt zdobení, ale byly by raději šly na *sekretářky*, kde by své kosmetické nadání mohly uplatnit jinak. Veronika přitom ovšem odmítla poněkud exhibiční povolání servírky, doporučované jí rodinou; asi hezčí Míša naopak sní o castingu a trochu ho asi už dělá.³⁵

Z kluků je poměrně spokojen středoškolák Lukáš, plánující na Weilové programátora,³⁶ a malíř pokojů Václav S. Ten druhý ale nešel na obor s maturitou,³⁷ a tak ji má ještě před sebou.³⁸ Tématicky jsou spokojeni s elektrotechnikou a hlavně s počítači Tomáš (ten je k volbě lhostejnější) a zejména Vašek K. a David. Ale oba museli slevovat z úrovně a prestiže školy (místo Weilovy a Příkopů učiliště Novovysočanská), Vašek dokonce tak, že není ani na maturitním oboru a bude si zkoušku dospělosti připojovat; David si chce na Příkopech přidělat „nástavbu“ a „absolutorium“.

³² Explicitně tyto 3 obchodnice spokojenost vyjadřují, nicméně je velmi pravděpodobné, že tuší, že zvolily příliš pohodlnější silnici nižší třídy.

³³ Kompromis je cenná a někdy invenční strategie v profi-volbě. Před desítkou let jsme zažili např. následující mariáš: nadaný chlapec uvidí jednou v neděli na procházce u jedné z babiček výlohu s perníky, a rozhodne se jít na cukráře. Rodiče pro něho ale chtějí víc než řemeslo, přejí si střední školu s maturitou. Podaří se najít střední potravinářskou. Tam mu otec cukr a cukrovinky znovu rozmluví s tím, že by ho to nebavilo a navrhne mu kvasnou chemii. Chlapec to přijme, ale ve formě projektu vynese poslední trumf on: vrátí se do městečka, odkud rodina odešla, a založí či znovu založí tam pivovar.

U kompromisů ovšem záleží na tom, zda se během transformace přání podaří udržet přece jen nějaké jeho jádro nebo zda se právě toto postupně rozmělní.

³⁴ Míša: „Určitě jsem měla jiné představy ale nemám dobré známky.“

³⁵ Její vitální a půvabná matka si např. pohrávala s myšlenkou, že by s dcerou vystoupily v televizní soutěži Miss Sympatie. I když má vedle Míši ještě tři další děti od tří partnerů, dceři se dost věnuje z hlediska přípravy na profesi ženy (přitažlivé, dbající se na sebe osoby).

³⁶ Lukášovi přesto vadí, že se nedostal na školu V úžlabině, kam by ještě radši: měl strach, že by nezvládl diktát (má podle mého odhadu hloubkovou dyslexii). Dál chce zkusit VŠ.

³⁷ Pro složení maturity považujeme za problematictější uložit si ji dodatečně než mít ji přímo v učebním programu.

³⁸ „Musím mít hotovou maturitu, aby matka přestala kouřit“, zní trochu dojemná sázka tohoto 18 let starého kluka.

Bolestná je situace zejména pro Vaška, který ví o svém nadání a obecné inteligenci, ne horších než u Lukáše a superiorních těm u Davida.

Automechanik Pavel a truhlář Petr si (podobně jako u dívek Kristýna v cestovce nebo Veronika a Míša B. ve zdobení dortů) našli nějaký sublimační zdroj a někdy i volbou vyjádřili desidentifikaci k rodičům,³⁹ ale učinili to natolik částečně a kompromisně, že lze současně říct, že se i nějakého přání vzdali či ho nebezpečně oddálili: Pavel údajně na vojáka potřeboval známky s vyznamenáním, a tak teď spíš plánuje autodílnu, Petr by se chtěl k policajtovi vrátit.

Spokojen není ani číšník Radim: udržel sice tématické zaměření na veřejné stravování, hotelovka však byla o úroveň výš – ale ani samo téma ho nijak nelákalo, šlo o ryzí nápad matky. Je pozitivní, že si plánuje aspoň udělat maturitu.

Sumárně: téměř plně spokojena s volbou je tedy zhruba 1/4 žáků, tj. 5 osob z 20 (možná příliš skromná Eliška na OA a v zásadě i programátor Lukáš; jednoznačně pak nadaný malíř pokojů Václav S. a návrhářky Linda J. a Adélka).

Faktory nespokojenosti

se nyní pokusíme zrekapitulovat a utřídit. Ne vždy přitom samozřejmě dokážeme odlišit racionalitu od racionalizace, pravdu od alibi, tím spíš ne najít třeba takové mechanismy jako nevědomé selhání v prospěchu nebo u zkoušky.⁴⁰ Také je problém, kdy v čase hledání zastavit.⁴¹ Používáme výrazu „faktory“, který míníme vágněji než „příčiny“, jak ukazuje následující kategorizace. Podle ní je žák nespokojen, že se nedostal na vytoužený obor proto, že měl *špatný prospěch; neuspěl u zkoušek; měl ze zkoušek strach a nepokusil se o ně; měl strach ze školy, na niž chtěl jít; rodiče mu volbu nějak rozmluvili; žák na to reagoval změnou destinace* (rozhodl se pro něco jiného, šel na jinou tématickou adresu: např. Veronika a Míša B. jsou místo na sekretářku na cukrářku); *silnicí nižší třídy* (cesta vede nebo i nevede na tutéž tématickou adresu, destinaci, ale je v nějakém ohledu nižší úrovně – někdy též pokračování z ní bude obtížnější; Radim jde na číšníka, nikoli na hotelovou školu, ale OU); *plánem objížďky* (i když cesta, kterou zvolil, je tématickou destinací nebo úrovni neuspokojivá, plánuje se vrátit na dálnici či hlavní cestu); viděl by pro sebe nějakou kompenzaci v rovině *konička*; kdyby si mohl vybrat bez jakýchkoli omezení, dělal by *ideálně...*⁴²

³⁹ Po Pavlovi by raději rodiče chtěli střední potravinářskou, která byla napsaná na 2. místě, ale tato instituce prý našťásti na přihlášku neodpověděla; Petr zas volbou truhláře odmítl zdědit po otci zedníka (ať to ten vyžadoval nebo ne).

⁴⁰ Samozřejmě někdy podobné úvahy učinit jdou: je kupříkladu zřejmé, že rádobyherečce Lindě S. na konzervatoři nemohlo ve skutečnosti tolik záležet, když promeškala talentovky: to by se návrhářce Lindě J. nikdy nestalo. Zaujetí Lindy S. svými vnitřními starostmi se ostatně projevilo i dál v záměně veřejnosprávní školy za veřejnoprávní.

Navíc máme jako badatelé i jako rodiče vidět v profi-volbě kruciální bod života mladého člověka, zatímco on i během této doby žije dál svými ostatními problémy dospívání. (Profi-volba je většinou samozřejmě identitně nesmírně silně syceným aktem: ne každý ji však takto k výrazu sebe využije.)

⁴¹ Příklad, vyhnáný až do absurdnosti: Eliška je spokojená s OA a budoucí kancelář, ale taky mohla už od 1. třídy (nyní je pozdě) směřovat intelektuálně a hlavně ambiciózně do života směřovat výš, nezafixovat se podoby „puťky“. Podobně můžeme pouze spekulovat, jaká by byla Karolína, kdyby nebyla tak závislá na mamince.

⁴² Písmenem X značíme přítomnost faktoru (tedy např. *Vůle R.X* znamená, že rodiče rozmluvili potomkovi původní volbu), znakem X? ne jistou, ale možnou přítomnost faktoru (*Vůle R.X?* znamená, že rodiče možná volbu rozmluvili), samotným otazníkem ?, že o faktoru v daném případě moc nevíme (*Vůle R.?* znamená, že nám není známo, jak rodiče vstoupili do hry) a konečně vynecháním políčka, že tento faktor podle našich znalostí nepůsobil (*Vůle R.* znamená, že rodiče nevymlouvali původní volbu – možná ale dali sami první návrh, což zde

Jméno, Škola	Fuj P.	Fuj Z.	Strach Z.	Strach Š.	Vůle R.	Změna Dest.	Nižší S.	Plán O.	Kůň	Ideál
Kristýna, A				X	X?	X				Zdrav.škola
Eliška, OA										V kanceláři
Pavla, OA			X	X	X?	X?	X	VŠ Ped		Práce s češtinou
Míša N.OA			X?	X	?	X?	X	VŠ Zem		
Simona,OA			X?	X?	?	X?	X	VŠE, Práva		Manžel, rodina
Karolína, pošt. ⁴³	X				X	X	X?	„Co pracovala maminka“		Bytový architekt
Lenka, správni ⁴⁴	X? ⁴⁵		X	X	X	X		„Práci s lidma“		
Linda S., právní	X?					X? ⁴⁶		Práva	„Něco s herectvím“	Právníčka, Psychologie
Adélka, um. textil.							?		Toto ⁴⁷	Módní návrhářka
Linda J., design. textil.									„Malování hřbitovních kamenných andělů“ ⁴⁸	„Malička + Anděl“
Veronika, cukr.	X					X	X			Sekretářku
Míša B., cukr.	X					X	X		„Občas chodím na natáčení do módních časopisů“	„Natáčení v castingu“
Lukáš, IT			X ⁴⁹				X?	VŠ		Programátor
Vašek K., elektro.	X	X					X	Maturita	Počítač, Internet	Elektrotechnik
David, elektro	X	X					X	Nástavba	Fotbal	Hrát fotbal
Tomáš, elektro	X ⁵⁰						?		Fotbal	Fotbalista
Petr, truhlář	X		X?		X	X	X	Na policajta	Fotbal	Hrát 1.ligu
Václav S., malíř p.	X ⁵¹						X? ⁵²	Maturita	„Vymyslím a upravuji deskové hry“	
Radim, číšník	X						X	Maturita		Fotbalista
Pavel aut.	X ⁵³		X?		X	X	? ⁵⁴		Fotbal	Voják

však nezapisujeme; celkový vliv rodičů popíšeme jinde, zde značíme jen ten, o němž by šlo prohlásit nebo odhadnout, že šel proti původnímu přání nebo proti jednomu z takových přání).

⁴³ U Karolíny se jednalo o dvě změny po sobě: maminka bezpochyby převedla „aranžérku“ na „veřejnosprávní“; od ní ale došlo ke změně destinace na „poštovní“ už kvůli známkám.

⁴⁴ U Lenky se také jednalo o více voleb: o starožitníka a policajta. U starožitníka měla strach z talentových zkoušek, u policajta, že neudělá tu těžkou školu, vedoucí k matčině policejní profesi.

⁴⁵ Lenka a dál Linda S. na prospěch přímo nenarazily, ale možná je omezil.

⁴⁶ Změna destinace vzhledem k herectví; její poměrně zmatenou volbu jsme popsali již výše (u informovanosti).

⁴⁷ Adélka uvádí jako koníčka: „Chtěla jsme koně (reálné, v nepřeneseném slova smyslu) ale toto je silnější.“; dál chce pokračovat na téže adrese na VOŠ textilních řemesel (což není návrat po objížďce, jak ho běžně značíme).

⁴⁸ Jako pokračování dráhy uvádí Linda S. „Pojedu na stáž do Itálie.“ (Opět nejde o objížďku.)

⁴⁹ Lukáš se sice dostal, na co chtěl, ale byl by dal přednost, kdyby se nebál diktátu, zkouškám na V Úžlabině před prospěchem, dostačujícím na Weilovu.

⁵⁰ Tomáš přímo na prospěch nenarazil v tom smyslu, že by ho někde kvůli němu odmítli (Míša B. a Veronika také ne), ale zacílili prostě s maminkou, kam to při mizerných známkách šlo. Podobné, ale přece jen slabší omezení zažily i Lenka a Linda S., které navíc patrně nechtěly jít, ani kdyby mohly, na OA jako jejich kolegyně.

⁵¹ U Václava S. se objevuje stejné, generalizované či non-specifické omezení prospěchem jako u Tomáše a Petra. Nikdo z nich to ostře nepociťuje, na rozdíl od Radima a jiných, kteří uvádějí, že museli volit silnici nižší třídy.

⁵² Vzhledem k vyšším formám malování a zaplňování plochy, kterou jsou jeho koníčkem: od malička maloval, později začal vytvářet stolní (plošné) hry.

⁵³ Pavel je zde zásadně omezen ve volbě vojáka.

Špatný prospěch (Fuj P.)

se jeví omezujícím faktorem nejméně v 10 případech z 20, tj. v 1/2. Jak vidíme, postihuje zejména kluky, kteří také měli v reálu horší prospěch. Současně se ale více klukům (5 ze 7) podařilo zareagovat pouhou silnicí nižší třídy, bez změny destinace, tématu oboru, což hodnotíme zatím pozitivně; všechny 3 dívky naopak svoje zaměření změnily, Veronika a Míša B. přitom ještě výrazně (výrazněji než Karolína) snížily třídu silnice.

Jak jsme již naznačili, známky samy jsou fatalitou, a přitom dvojího druhu: Karolíně se nedaří je vytáhnout, ať se snaží sebevíc (Veronice také ne, ale ta nemá tak silnou rodinnou podporu); někteří kluci v nich selhávají jiným způsobem, kdy často velmi inteligentní (zejména Vašek K. a Radim) nejsou schopni naučit se učit a nebo má jejich nesporný talent z hlediska školy příliš úzký, většinou nonverbální profil (Václav S., Tomáš).

Neúspěšné zkoušky (Fuj Z.), zkoušky vůbec a strach ze zkoušek (Strach Z.)

probereme dohromady. Neúspěch ve zkouškách zažili jen 2 kluci, Vašek K. a David, kteří dál pokračovali silnicí nižší třídy. Jiní kluci ani zkoušky nedělali, do škol se dostali „na“ známky nebo (častěji) „na“ pohovor.

Zkouškám na dálnici Gymnázia se vyhnuly, i když by na ně měly asi dostatečný prospěch, 3 obchodnice (Pavla, Míša, Simona), chtějící pokračovat na VŠ plánem objížďky; talentovek na starožitníka se lekla Lenka.

Existovala ale i děvčata, která se do zkoušek pustila a udělala je: právě sama Lenka na veřejnosprávní školu (údajně skončila ve vynikajícím výsledku 17. z 200!) a zmatkující Linda S. na školu veřejnoprávní – tedy právě tyto dívky, možná proto, že byly částečně omezené horším prospěchem, v posledním kroku odvážně a úspěšně skočily, takřka z místa, bez rozběhu.

Zkoušky samozřejmě musely skládat a úspěšně složily 2 návrhářky, Adélka se dostala až na odvolání a Lindě prošel díky talentu mizerný prospěch,⁵⁵ obě se pečlivě chystaly, Adélka chodila i do přípravky na žádanou školu.

Nehlásit se, že školu neudělám (Strach Š.)

projevilo 5 děvčat a 2 kluci. Řadíme sem 3 obchodnice, které chtějí pokračovat dál na VŠ a které navíc (s výjimkou možné VŠE) u Simony i oznamují objížďku na jinou destinaci, než je ekonomie. Explicitně Míša N. tvrdila, že by se tam musela moc učit, Simona si zas stěžovala na rodiče, že ji mají za génia (a tlačili by ji výš, asi na G). V jiném dilematu byla Kristýna, která se lekla po vymyšlení kompromisu jít na *dietní sestru* (mohla se s pomocí tety dostat) a šla raději s kamarádkami na Kubeličku (čehož lituje). Lenka se bála, že by neudělala policejní školu, jako její obdivovaná matka (také se tam mohla dostat) – objížďku chce docílit asi natočením profese na „práci s lidma“.

Petr a Pavel se lekli policajta a vojáka (Petr se k němu chce objížďkou ještě dostat), ale byli navíc omezeni prospěchem, což děvčata ne.

Celkově se zde tedy obava ze školy, kterou jsem nezvolil, ač jsem to mohl zkusit a často se tam i dostat, napravuje, rekuperuje v 5 případech ze 7 plánem objížďky, představou budoucnosti.

⁵⁴ Učňovský automechanik je niž než SOŠ (potravinářská), kterou chtěli rodiče, ale pro Pavla to bylo relativní vítězství.

⁵⁵ Neznačíme proto do tabulky, že by ji prospěch limitoval.

Vůle rodičů (Vůle R.) a jejich celková role

se liší. V tabulce jsme vůli rodičů mínili vliv na volbu, který odvrátil dítě od nějakého jeho přání (víme už, zaregistrovali jsme empirický fakt, že tato přání mohou být i dvě, ne jen jedno pravé, které by vyčerpalo všechnu autenticitu). Takový vliv obecně koreluje i s předchozími položkami strachu ze zkoušek a strachu ze školy (a když s nimi, pak následně i ve změně destinace), ale když se podíváme na jednotlivé případy, lze najít řadu výjimek.

Skupina obchodnic: jít na něco jistého chtěla Simona, ne její rodiče, navrhující G; ani Pavlu by asi rodiče neblokovali, kdyby řekla, že zkusí G místo OA (podle Pavly prý ovšem OA maminka navrhla) a matka Míši N. asi byla pro zemědělkou už teď. Jen Kristýna asi ustoupila zbytečně přání rodičů, byť vymyslela s tetou (?) onen kompromis čisté a nekrvavé sestry, tedy sestry dietní.

U Karolíny se během dlouhého testování škol a mnoha maminčiných úvah ztratilo přání estetické práce, být aranžérkou výloh, které se vrací obloukem jako ideál být bytovým architektem. Mimo toto přání je nespokojena s tím, že se nedostala na veřejnosprávní školu, ale pouze na poštovní, kterou asi ona i maminka považují jak za změnu destinace, tak za silnici nižší třídy (za závažnější změnu destinace považujeme spíše ústup od aranžérky, byť by asi znamenal pouhé OU oproti SOŠ: zde proti původnímu přání byla zvolena silnice vyšší třídy, na úkor destinace).

U Lenky bylo její sebedocnění (ohledně zkoušek na starožitníka a i zvládnutí policejní školy) možná dost produktem přání rodičů, aby šla na veřejnosprávní. Podle svědectví učitelů snad i křičela tato impulzivní a hlučná dívka na chodbě, že uteče z domu. (Chtěla prý jít raději do různých učení než na kancelářskou práci.)

Truhláře Petra nechtěli rodiče pustit na údajně nebezpečnou policejní školu, ale patrně neměl šanci se tam dostat kvůli známkám, podobně jako Pavel ne na vojáka: oba však současně uspěli v prosazení svého druhého přání, Petr v truhlářovi (zde ovšem na odpor rodičů asi moc nenarazil) a hlavně Pavel v automechanikovi, jímž šel do mužného povolání, byť na silnici nižší třídy, než byla SOŠ potravinářská, žádaná matkou.⁵⁶

V případě Pavla se objevila zajímavá figura, s níž jsme se setkali již před lety: chlapec nějak vyhrožuje rozvedené matce, že od ní odejde z domu, do mužského prostředí a na velmi nebezpečné povolání, např. na vojenského pilota, Pavel zde také nejprve na pilota, pak na vojáka, co by jezdil do mezinárodních misí. Většinou se to neuskuteční. V případě, který jsme kdysi znali, šel chlapec nakonec na kuchaře, ač měl silnější zájem o automechaniku. (Automechanik a kuchař představují pro volbu v rodinách – a objevilo se nám to několikrát v rodinách rozvedených – otcovský vs. mateřský pól, i když profese kuchaře není sama o sobě nijak zženštilá a i když v domácnostech občas muži vaří: nečiní tak ovšem v rámci antropologické dělby práce a svěřené agendy, ale ve formě koníčka, kterého zvládají údajně lépe, aspoň pro některé recepty, než ženy. U Pavla tento ženský pól potravin a vaření představovala tématicky totožná SOŠ potravinářská, napsaná jako 2. volba na přihlášce a naštěstí nereagující.)

V zásadě na rodiče nelze házet paušální zodpovědnost, že by dětem jejich přání rozmluvili: opravdu silný zájem jako u obou návrhárek se prosadil prostě už tím, že obě dlouhodobě na svou plánovanou profesi trénovaly, ba už ji začaly amatérsky provádět. Servírku svým příbuzným (babičce?) dokázala odmítnout svým razantním výběrem i cukrářka Veronika. Vašek svým zájmem prosadil počítače, i když otec by ho raději viděl, jak dědí jeho stavební profesi.

Obecná tendence rodičů bývá své děti tlačit spíše k silnicím vyšší třídy (u Lenky, u té zejména, u Simony, Karolíny, Pavla, Míši B., v jedné, sekretářské fázi u Veroniky). Jako jiná kritéria rodičů se objevilo: bezpečnost potomka (Petr – truhlář proti policistovi za cenu nižší silnice, Kristýna – sestra i obchodnice, obojí SOŠ); patrně praktický zřetel (OA jako bezpečnější cesta hned k dalšímu zaměstnání, na rozdíl „nebýt nic“ po absolvování G: asi u Pavly, jako finanční zabezpečení u Veronice doporučené servírky); možná i děti neztratit na různých internátech z dohledu (u Pavla?).

⁵⁶ Úspěch dětí proti vůli rodičů jsme do tabulky kvůli nedostatku místa neznačili, ale existoval.

Všechny tyto zřetely se zdají být v obecné tendenci pro rodiče důležitější než zachování (původní?) destinace přání, jeho tématu. Ne opět pro všechny rodiče, jednak ne pro ty, kteří nezasahovali či o jejich roli nevíme (u Lindy S., obou návrhárek, programátora Lukáše, Václava S.), jednak pro ty, kteří zasahovali, ale patrně ve shodě s přáním, pomáhali (maminka Vaška K, Tomáše, Elišky, Radima, možná obou návrhárek) nebo se nechali bez problémů přesvědčit (David snadno odvrátil zahradníka, na němž rodičům nijak nezáleželo a dostal podporu k elektrotechnice, navíc vyššího zaměření coby silnice a navíc k profesi, v které byli oba rodiče údajně vyučeni; podobně se Vašek prosadil intenzitou otci nepochopitelného zájmu); matka Míši dokonce možná jednala v opaku k obecné tendenci, pokud dceři opravdu doporučovala už teď nižší silnici (zemědělskou SOŠ nebo OU) při zachování destinace (zájem o zvířata), který Míša už, jak sama tvrdí, začala poslední roky ztrácet.⁵⁷ (Pak by se dalo téměř spekulovat, že maminka má tendenci převést koníčka na povolání po jeho rovné hlavní cestě, zatímco Míša matku uklidňuje objížděkou a stačila by jí zvířata - kam jí spadají, opět jako u Adély, hlavně opravdoví koně - pouze jako zábava či koníček, i když je do naší rubriky ani neuvádí⁵⁸).

Kdybychom měli rodičovskou starost v dané třídě s jejím často podceňovaným rodinným zázemím hodnotit, vlastně jsou rodiče řady našich žáků, hlavně těch s mizerným prospěchem a s OU, jako Vaška K., Václava S., Tomáše, Davida, částečně i Petra a Pavla, nakonec i Míši B. a Veroniky fajnoví a rozumní v tom, že nechali své děti více či méně vybrat a že jim přitom poskytli větší či menší podporu. Ve skupině SOŠ se stejně fajnově chovali přinejmenším rodiny Lukáše, Míši N. (?), obou návrhárek a Elišky; rodičům Simony těžko vyčítat, že dceru chtěli na G (měli pravdu vzhledem k jejímu opravdu toužebnému pokračování na VŠ).

Snaha po separaci vs. topografie známého⁵⁹

jsou otázky, dál spadající pod téma *rodičů*. Některé děti v 8. třídě napadalo, že profi-volbu využijí k *odchodu z rodiny*: plánovaly to zřetelně Míša N. s kamarádkou (koňské učiliště v Havlíčkově Brodě), Veronika přemlouvala Míšu B., aby s ní šla na intr, protože tam se dějí věci, tam je život a tam by jí nikdo (babička) neporoučel. Viz též funkci volby vojáka u Pavla.

Žádný z těchto odchodů se nekonal. Někdo se možná lekl, ten, kdo o odchod usiloval třeba jen ve snech, dostal pro svůj partnerský a sexuální život víc svobody, než potřebuje: taková Míša N. je u rodičů Petra považována za „vážnou známost“, vážnou natolik, až se toho Petr děsí a touží být s klukama, pít s nimi pivo a hrát fotbal; Kristýna má jednadvacetiletého mládence, který se s ní chtěl k jejím šestnáctinám zasnoubit; téměř každé z dětí už prožívá nebo dokonce prožilo svoji první velkou, nedětskou lásku...⁶⁰ U někoho aktivní dospělý sexuální život začal, u někoho je zjevně na spadnutí, nic a nikdo, ani rodiče už mu nebudou bránit.

Nejen opustit rodinu, ale vymanit se z prostředí, včetně závislosti na třídě, to se ne náhodně, ale až komicky přesně vyjadřuje v topografii žádaných míst středního školství. Míša N., Pavla a Kristýna, které se roky byly ve třídě blíž, jdou spolu na OA Kubelíčku pár set metrů od bývalé základní školy; Eliška, která s nikým ve třídě nedržela (jen, aby nebyla sama, tak s Karolínou), ale poutaná k rodičům a starému bydlišti, s těmi třemi nešla a posunula se na hranice sociokulturní

⁵⁷ Míša sice dochází dál do jezdeckého oddílu, ale údajně spíš kvůli dobrým vztahům, které tam panují. Je to pro ni tak cenné prostředí, že nechce opustit Prahu (jít na školu mimo), jen aby tam mohla jezdit.

⁵⁸ Podle jedné možné spekulace by také mohla chít vzdálit Míšu z vlivu jejího partnera, Petra.

⁵⁹ Za postřeh o geografii známé Prahy vděčím rozhovoru s M. Klusákem. Vyjádřil mínění, že jeho školní děti preferují dál pravý břeh Vltavy, kde bydlí a který znají lépe.

⁶⁰ Je žinantní zjišťovat sexuální život, nicméně lze bez větší trapnosti odhadnout: řada dětí sexuální život započala, ale velmi málo z nich (2, 3?) ho vede nějakým pravidelným partnerským způsobem; kupodivu se i při větších známostech věří na zákonnou a magickou hranici 15 let: jako by se mě, když mi ještě tolik není, něco mohlo stát (představa některých kluků).

oblasti, o stupínek výš na OA Vinohradskou; konečně Simona, solitér ve třídě i v rodině, mínící plány na VŠ asi nejvážněji z nich 5, utekla ze Žižkova až k Vltavě, do Resslovky.

Nemá smysl ilustrovat zde další případy; stačí zaznamenat tento parametr jako zajímavý obecně či teoreticky a konstatovat pro praktické a konkrétní úvahy, že ani jedno z dětí neopustilo hranice Prahy, že žádné nebude na internátě, a tedy všechny žít dál doma s rodiči.

Vzdělávací dráha dětí a rodičů: přehled

Jméno	Žák Škola a obor	Dál	Škola	Otec Obor	Teď	Škola	Matka Obor	Teď
Kristýna	OA	Cestovka, VŠ ne	OU	?	Hlídač	OU	?	Pečovatelka ⁶¹
Eliška	OA	V kanceláři	?	?	Řidič	OU	Kadeřnice	Pečovatelka
Pavla	OA	VŠ, s jazykem	SŠ, OA?	?	Ek.referent	SŠ, OA?	?	Ek.referent
Míša N.	OA	VŠ Zemědělská	OU, SŠ?	Elektrikář	„Kovoviroba“	OU, ve- černě G		Účetní
Simona	OA	Práva, VŠE	OU	?	Řidič busu	OU, SŠ?	?	Úřednice
Karolína	SOŠ pošt.	„Co prac.. maminka“	VŠ	? ⁶²	Manažer	SŠ	?	Úřednice- podnikatelka ⁶³
Lenka	SOŠ správní	„Práci s lidma“	OU	?	Řidič michačky	SŠ?	Uč. v MŠ	Policistka
Linda S.	SOŠ právní	Práva	SŠ	Konzerva- toř?	Hudebník ⁶⁴	SŠ?	Zdrav.sestra	Keramička
Adélka	SOŠ um.textil	VOŠ	SŠ	?	Programátor	OU	?	„Pošťáčka (roztřídí uje)“
Linda J.	SOŠ design	Itálie-stáž	OU?	Malíř pok.	„Stavbivedoucí/ podnikatel“	OU	Aranžérka	Podnikatelka
Veronika	OU cukr.	Vybraný obor	SŠ?	?	?	OU	Prodavačka	Pomocná síla v kuchyni
Míša B.	OU cukr.	„Okolo oboru“	?	Hokejista	Řidič? ⁶⁵	OU	Administr.	MD, ale „znovu do školy“
Lukáš	SOŠ IT	VŠ (programátor)	SŠ	Technik?	Technik	SŠ	Zdrav.sestra	Zdrav.sestra
Vašek K.	OU elektro.	Maturita, v servisu nebo prodávat („počítačové věci“)	SŠ?		„Stavebnictví (instalatér, malíř.atd.)“	ZŠ		„Kuchařka ve škole“
David	OU elektro	Nástavba	OU	Elektro	Provoz	OU	Elektro	? ⁶⁶
Tomáš	OU elektro	„Do práce“	?	?	Asfaltér	ZŠ		Pošťáčka
Petr	OU truhlář	„Policej“	OU ⁶⁷		Zedník?	OU?	Švadlena	Matefská dovolená
Václav S.	OU malíř p.	Matur., živnost.list.	SŠ??	?	Na poště	OU?	Servírka	Nezaměstnaná
Radim	OU čišník	Maturita	OU	?	Instalatér	k VŠ?		Ve video-půjčovně, stud. publicistiky
Pavel	OU automech.	„Zkusím si pomalu budovat svou autodílnu“	OU, SŠ?	?	Elektrikář	OU	Kuchařka	Prodavačka

⁶¹ Pečovatelka, poměrně rozšířená práce matek žáků čtvrti, spočívá v roznášení jídla, novin apod. seniorům a nemocným. Podobné povolání je pošťáčka (proto Adélka upozorňuje u maminky, že „roztřídí uje“: to je výš).

⁶² Tatínek Karolíny byl dřív zpěvákem pop-music. Jaký vystudoval obor VŠ, nevím.

⁶³ Rodiče Karolíny, hlavně maminka, pracují ve své vlastní umělecké agentuře, využívající tatínkových znalostí a známostí ze show-businessu. O podobné manažerství měla zájem její spolužačka Eliška, ale nevěděla, jak na ně.

⁶⁴ Na rozdíl od tatínka Karolíny z oblasti pop-music, je otec Lindy z undergroundu.

⁶⁵ Míša B. se o svém biologickém otci dozvěděla, když se matka rozcházela s otcím: „Ty máš hokejistu.“ Jednu dobu Míša uváděla, že otec rozvází Coca-Colu. Ani u Veroniky, ani u Míši otcové nefungují, u Veroniky spíše babička a teta než matka. Matka Míši je na mateřské dovolené, ale „teďka se zbláznila a chodí znovu do školy“.

⁶⁶ Otec Davida pracuje asi jako provozní technik, matka někdy kolem 8. třídy uklízela: ale to se nebere jako nějaký propad; z matčiny strany je to Rómská rodina rozvětvená do sociální sítě a majetná.

⁶⁷ Petrův otec si snad „dodělával vyučení“, patrně jako zedník či stavbař. Pracuje ale v tiskárně (?).

Dědění destinace a dědění třídy silnice (otázka reprodukce)

zahájíme poznámkou o rodičích samých. Jen málo z nich dělá původní obor. 2 matky jsou na mateřské dovolené, některé asi po ní přijaly víceméně nekvalifikované profese typu pečovatelka, pošťačka, pomocná síla v kuchyni, uklízečka, aby nezůstaly nezaměstnané. Současně se objevily 3 matky, které si vzdělání zvýšily nebo zvyšují (matka Míši N., Míši B., Radima), a též 1 otec (Petrův): což svědčí jak o vůbec ne lhostejném vztahu ke vzdělání, tak o práci na sobě, o *vitalitě*: tu ostatně vyjadřují i některé změny povolání, které nelze považovat za nějaké „upozadění se“ (aranžérka podnikatelkou, byť ne třeba paní Girtlovou; zdravotní sestra keramičkou; učitelka z mateřské školy policistkou a další). Tím jen potvrzujeme dosavadní zmínky o relativní atypičnosti i dynamičnosti prostředí, v němž rodiče vědí o svých pádech a vzletech a většinou netlačí děti do jedněch rodinných kolejí (nicméně je bohužel nedokážou přimět, aby se učili tak solidně, že se dostanou na pořádné školy).

Dědění destinace (oboru, branže, tématu práce) je zde proto dost *slabé*: záleží ovšem na přísnosti měřítka. K mamince se jednoznačně hlásí jen 1 Karolína; 2 dostaneme připočtením Simony, trénované matkou úřednicí k jednání a směřující to dělat i dál (práva); 3, pokud uznáme, že Davidův zájem o počítače spadá v jedno s profesí elektrikář, v níž byli vyučeni oba rodiče; 5, pokud Míšu N. a Pavlu zastavíme na úrovni OA a nepošleme dál na VŠ.

Pod děděním destinace lze ještě uvažovat o dědění *talentů*: Linda J. má možná umělecké sklony po svých „dělnických“ rodičích, Karolína, představující si aranžování květin nebo výloh, je možná múzická po tatínkovi, Linda S., když snila o herečce, chtěla údajně vnést do rodiny jiné umění než existující hudební a výtvarné, Petr zas chce asi dělat rukama, ale ne to, co otec... Takových vlivů je mnoho a jsou téměř k nedopátrání, přičemž negace a afirmace postavy rodiče se zde mohou střídat.

Třída silnice vyznívá ve prospěch nové generace: 4 děti jsou už nyní výběrem školy výš než otec a matka (Kristýna, Eliška, Linda J. a Tomáš), dalších 6 výš než jeden z rodičů (Míša N., Simona, Lenka, Adélka, Vašek K., Václav S.); 6 stejně jako oba rodiče (Pavla, Linda S., Míša B., Lukáš, David, Petr). Naopak 0 níž než oba rodiče, ovšem 7 níž než 1 z rodičů (Míša N., Karolína, Veronika, Vašek K., Václav S., Pavel⁶⁸). Při započítání ambicí, jak dál, se zesiluje poměr ve prospěch dětí: vždyť jich chce 5 na VŠ (přinejmenším Pavla, Míša N., Simona, Linda S. a Lukáš).

Změna své vlastní destinace (Změna Dest.) a silnice nižší třídy (Nižší S.)

byly už ve značné míře probrány v souvislosti s rolí rodičů.

Ke *změně původní destinace* došlo výrazně u Kristýny, Lenky, Petra, Pavla, Veroniky a Míši B., též Karolíny, možná i Lindy S. (vzhledem k přání „herečka“); z hlediska plánované VŠ pak též u Simony, Míši N., Pavly, tedy v 10 případech z 20. *Rodiče* přitom *zasáhli* do změny oboru u Kristýny (dietní zdravotní sestra vs. OA), Lenky (starožitník, učební obor vs. SOŠ veřejnosprávní), Karolíny (aranžérka? vs. SOŠ poštovní), Petra (policista vs. truhlář, kterého si ovšem vybral sám), Pavla (voják vs. automechanik, kterého si ovšem prosadil)⁶⁹ a Pavly (OA, na kterou by možná sama nešla?), tedy v 6 případech.

Obecná tendence rodičů přitom bývá vést děti ke *zvednutí silnice*, i za cenu změny destinace. To v naší třídě nebylo příliš časté: výrazně jen u Lenky, Karolíny a neúspěšně u Pavla; pro Radima by maminka raději viděla číšníka na hotelovce než na OU, ale to on také, navíc téma zde zůstalo zachováno. U Pavly a Míši N. bychom měli spíš sklon rodičům vyčítat, že dcery nenutili ke G (u Simony tomu tak bylo, ale odmítala úspěšně ona).

⁶⁸ Údaje o vyšším vzdělání otců zde ovšem nejsou moc spolehlivé: každý jako by si přál, aby otec byl Někdo.

⁶⁹ Petr a Pavel byli ovšem sami ještě navíc limitováni špatným prospěchem.

Snižování třídy silnice, a to jako prostředek pro zachování destinace coby tématu, je naopak *obecnou strategií žáků*, používanou ani ne tak proti rodičům jako spíše proti svým vlastním nedostatkům z přední části tabulky: proti špatnému prospěchu, neúspěšným zkouškám, strachu ze zkoušek a z neudělení vybrané školy. Postupovali tak: Pavla, Simona a Míša N. (u všech lze OA nakonec považovat za školu s maturitou, která dovolí aspoň se přihlásit na VŠ, stejně jako G), Linda S. (totéž s SOŠ veřejnosprávní), částečně možná i některá ze 2 návrhárek (Linda J., Adélka), Lukáš nešel na nejlepší elektro, na jakou chtěl (a ideálně, mohl programování studovat i na G); snad nejvýrazněji snižovali svou cestu po neúspěšných zkouškách na SOŠ Vašek K. s Davidem převodem na OU, podobně jako Radim kvůli známám; celkem tedy 8 až 12 dětí z 20 (mohli bychom sem započítat i Tomáše, který se ani koukat výš neodvážil, a částečně Václava S., který mohl pomýšlet na vyšší uplatnění pro svoje výjimečnou geometrickou představivost).

Téma samo můžeme ovšem chápat i širěji, a to i tak, až se překryje se třídou silnice samou: pak jde o destinaci, definovanou např. odporem k dalšímu učení a chutí spíše pracovat nějak prakticky nebo ve výrazně mužské oblasti jako u automechanika Pavla či být v kontaktu s lidmi jako u Lenky, odmítající kancelář.

Snižování třídy silnice má svou velkou výhodu, s níž zacházela i výchovná poradkyně, dětem pomáhající, v tom, že udrží stejné přání ve smyslu vykonávané činnosti (sublimace). Má ale i rizika, spojená právě se šíří či úzkostí tématu. Jednak silnice nižší třídy může obsahovat jedny (praktické) prvky a nemít jiné (teoretické, intelektuální), které samo téma pozmění, nebo, v téže linii uvažování, nepřipraví žáka na pokračování, ať už ho chtěl mít s důvodů úrovně nebo tématu: tak Vašek K. možná nebude šťastný jako opravář nebo prodavač, byť „počítačových věcí“.

Jinou *strategií*, která však operuje nebo může operovat s plasticitou tématu přání, je *kompromis* nebo nalezení *náhradní* sublimace: viz Kristýnu, která je použila obě – nejprve s posunu zdravotní sestry na dietní zdravotní sestru, tak v dodatečném nalezení si sublimačního zdroje pro cestovku, jako vyústění ne plně akceptované OA. Náhrady si našli a obdařili je přitažlivostí a významem i truhlář, původně policista Petr a automechanik, původně voják v misích Pavel; mezi náhradou a kompromisem se pohybuje cukrářka Veroniky a Míši B., pokud zde opravdu došlo k přesunu od zdobit sebe ke zdobení dortů.⁷⁰ Vidíme, že nejde o strategii tak častou, jako snižování třídy silnice, ale přesto zastoupenou aspoň 5 případy z 20.

Plán objížďky (Plán O.) a koníček (Kůň)

jsou strategiemi, jak se vyrovnat se změnou destinace nebo se snížením úrovně silnice, ale mají v nynější situaci spíše verbální a racionalizující charakter než plnou váhu identitního rozhodnutí a praktického kroku *hic et nunc*.

Nelze jistě po 15 letech adolescentech čekat dospělou zralost a také není jasné, nakolik tomu, co sdělovali, sami věřili, a nakolik nechtěli přede mnou vypadat jako nějakí „losers“, co nemají situaci pod kontrolou, ale *plán objížďky* v některých případech dělal dojem přirozeně pochopitelného, přesto však nezralého nakládání s časem. Nejvýrazněji se to projevilo u 3 obchodnic, aspirujících na VŠ, protože tam bylo vyhnutí se G kontraproduktivním, částečně též u Lukáše a Lindy S. (ti aspoň drží SOŠ stejného oboru, na jaký chtějí na VŠ jít), u Petra, který se měl asi zkoušet dostat na jakoukoli SOŠ, když chce dál na policistu (ale neměl asi šanci se na SOŠ dostat a musel by obětovat novou náhradní sublimaci). Nedospělost v pojetí času spočívá v tom, že přítomnost není dostatečně pochopena a upravena z hlediska budoucnosti, která se jeví jako vždy otevřená, nedeterminovaná a zvládnutelná v rozmachu *dětské všemocnosti*, bez přípravy, až přijde. Děti si nedokázaly nyní udělat krátce zle, aby měly trvale či delší dobu dobře.

⁷⁰ Je pravděpodobné, že prohnaná Veronika toto zdobení modelce Míše nabídla, aby ji přesvědčila jít s ní.

Na něco podobného podle výchovné poradkyně doplatili už teď hlavně někteří kluci buď u zkoušek jako David a Vašek K.,⁷¹ jiní omezením kvůli špatnému prospěchu; děvčata se pak podle ní oprávněně bála zkoušek.

Koníčka je třeba číst v rámci celé výpovědi o profi-volbě a i v souvislosti s *ideálem*.

Funkci *kompenzační* má uvedení koníčka trochu u Lindy S. (kde se vrací nejisté přání herečky), možná mírně kompenzačně, ale i *harmonizačně* u Lindy J. (kde by ještě nad návrhářství ideálně snila o malování), velmi výrazně kompenzační je naopak casting u Míši B., dál u Vaška K. (pro případ, že by se počítačově plně nevyžil v servisu, s nímž se asi smiřuje), a jako pouhý žádoucí a harmonizující doplněk u Václava S. (který moji sugesci, že by se třeba časem mohl živit vymyšlením her, odmítl jako nepatřičnou, ve smyslu „to se nedělá“). Fotbal Davida, Tomáše, Petra a Pavla vyznačují spíš *nostalgií a rezignací*, že už v této kariéře asi nic nedokáží, přičemž umístění do ideálu u Tomáše a Radima odpovídá tomu, že je jim jejich vybrané povolání poměrně *lhostejně* (u Petra méně).

Neuvedení koníčka vyjadřuje, že o své volbě nepochybuji či už odmítám další diskusi o ní (Eliška, Pavla, Míša N.,⁷² Simona, Karolína?, Lukáš, Veronika), nebo též nenapravitelnost chyby, která se stala, či neutěšitelnost nějakým šidítkem koníčka (Kristýna, Karolína?, Lenka a Radim).

Také v *ideálu* se pak někdy vrací neuspokojené přání: u Kristýny, Karolíny, Míši B., mírně u Veroniky, u některých fotbalistů a u Pavla. Naopak ideální (?) průběh, zcela sjednocený motiv školy, koníčka a ideálu má Adélka (stále návrhářství).

Hodnocení a prognóza pedagogů

je sestavena z výroků výchovné poradkyně, organizující profi-volbu, která byla poměrně přísná k této třídě,⁷³ a z názorů bývalé třídní učitelky (v 5. třídě) a současně češtinářky (do konce).

Ve skupině obchodnic (OA) se podle pedagožek vydělují Kristýna a Eliška, které zůstanou na úrovni střední školy: *Kristýna* kvůli nadání, které stačilo na dobré známky jen na ZŠ, *Eliška* hlavně kvůli svým vlastním nízkým ambicím a kancelářské vokaci; *Pavla*, *Simona* a *Míša N.* jsou v zásadě chytřejší a asi by zvládly udělat zkoušky na G, aspoň na to místní, a nyní směřují zbytečně níž, než na co by dosáhly; ale nebyly vedeny k tomu učit se, takže pro ně i OA bude šokem.

Karolína je prý spokojena na SOŠ poštovní (dostala se ze třídy, kde se jí ostatní vysmívali za její slušnost a rezervovanost), ale češtinářka si ji nejlépe dovede představit v krámku, kde by ona aranžovala kytky a nějaká kamarádka se starala o kšeft.

Lenka bude na SOŠ veřejnosprávní, kam ji dovedla ctižádostivá matka, možná nešťastná: potřebuje vidět výsledky toho, co dělá, a stýkat se s lidmi.

Linda S. se dostala zkouškami na SOŠ, ale soukromou, kde jsou kvůli placení lehčí podmínky; nicméně češtinářka jí prorokuje VŠ.

Adélka a *Linda J.* se hodí do uměleckého prostředí, na něž obě aspirují: Adélka v té elegantnější a konformnější verzi, Linda jako ujetá, trhlá umělkyně.

Ze dvojice *Veronika* a *Míša B.* se na cukrářku hodí spíš Veronika, „vychovaná životem“, která také celou profi-volbu za sebe a za kamarádku řídila, Míša je pasivní a sní, jsouc krásnější a krásná, spíš o vystavování sebe.

⁷¹ David si i do budoucna představuje, jak si udělá nástavbu, ale jeho učitelky si nejsou jisty, zda zvládne vybrané elektro učiliště; o tom jak se Vašek K. učil pouhých 14 dní, 2 dny z toho pořádně, jsme se již zmínili.

⁷² Přesto koníčka má, reálné koně.

⁷³ Mohli si myslet, že něco umějí, než narazili na zkoušky; budou narážet dál na běžné požadavky středního školství. (Podle mě to není úplně pravda: řada z nich, zahnaných do kouta, právě zkoušky s úspěchem udělala; problém byl, že se do nich některé dívky vůbec nepustily.)

Lukáš udělá SOŠ a pak může na VŠ; svou zvláštností se hodí mezi „počítačové maniaky“, ale má talent i pro humanitní vědy, kde mu bránila jen dyslexie.

Vašek K. by býval mohl být inženýr, kdyby pocházel z jiné rodiny, podporující jeho inteligenci; i tak ovlivnil, prý pozitivně, profi-volbu několika spolužáků; zůstane asi praktikem.

David, s ním na stejném učilišti, ho dokončí s menší pravděpodobností: lze si ho spíš než u počítačů představit v obchodě, třeba v bazaru.⁷⁴

Tomáš možná elektro učiliště zvládne,⁷⁵ bude si dělat svou práci a nemuset přicházet do kontaktu s lidmi (poměrně vztahově a komunikačně inhibovaný až autistický chlapec).

Petr se hodí na truhláře kvůli manuální práci, ale možná bude mít velké problémy s učením; snad ho udrží přísný otec; ten podle jiného názoru mu zas dává vzor pro pohrdavý macho postoj.

Václav S., kdyby měl jiné zázemí, měl na víc; tím spíš bude na učilišti úspěšný, dál i v profesi a může to být kultivovaný, ne obyčejný malíř pokojů.

Radima podle výchovné poradkyně rozhodná matka dovede k přestupu na hotelovku, a tak z něj může být noblesní profík, vedoucí v hvězdičkové restauraci nebo podnikatel v turismu; podle češtinářky se na číšníka nehodí, bude z těch, co je hosté obtěžují.

Pavel se na automechanika docela hodí; víc chtěla babička, ale prospěch v pololetí byl pro něj naštěstí tak špatný, že střední škola, kam nechtěl, stejně nepřipadala v úvahu.⁷⁶

V zásadě tedy panovala s tím, jak profi-volba dopadla, na straně pedagogů poměrná spokojenost: v poměru k tomu, jakou měla třída pověst drzých flákačů a jaké byly obavy z jejího nezájmu o svou další dráhu. Podle výchovné poradkyně dívky na OA zachránilo to, že jim stačilo hlídat si prospěch (češtinářka je zde ohledně jejich nadání optimističtější), další žáky zas to, že se hlásili a budou se učit na soukromých institucích, které nerady přicházejí o placení příspěvků (na ně šli: Linda J., Linda S., Tomáš a Radim).

Současná profi-volba a dřívější nápady (ontogeneze povolání)

Současná volba z hlediska její až dětské historie se může zdát pouze předmětem badatelského zájmu – očekáváme nicméně od tohoto pohledu i některé závěry praktického charakteru.

Následující přehled ukazuje definitivní umístění dítěte; první povolání; kdy asi dítě napadlo; další možná povolání; první povolání, které teď hodnotí, že ho myslelo „vážně“; kdy ho asi napadlo; volbu psanou do dotazníku před Vánoci (v 9. třídě) doopravdy⁷⁷ a jak si na to vzpomíná.

Přehled nápadů

Kristýna, OA: letuška ve 2. třídě; též učitelka malých dětí v mateřské školce, prodavačka, sekretářka, zdravotní sestra, servírka; vážně sekretářka, v 5. třídě při návštěvě cestovní kanceláře; v dotazníku obchodní akademie, ale myslí si, že zdravotní škola;

Eliška, OA: prodavačka ve 2. třídě; prodavačka („ted' už ne“); v dot. OA, prý ale „manažerka herců, zpěváků jako v Pomádě“;

⁷⁴ David opravdu nebyl takový počítačový fanoušek a amatérský programátor jako Lukáš a Vašek K. a projevoval od 1. třídy nesporný obchodnický talent, v němž byl cvičen i rodinou jako nějaký arabský podnikatel.

⁷⁵ Podle výchovné poradkyně kvůli tomu, že se tam platí, podle češtinářky díky inteligenci.

⁷⁶ Jen na dotvrzení, jak je celé pole profi-volby zatížené tím, co kdo chce slyšet: výchovná poradkyně se vůbec nezná k větě, kterou měla Pavla podpořit, aby „poslouchal sám sebe“.

⁷⁷ Tento údaj představuje výpis z dotazníku; ostatní jsou nynější, subjektivní výpovědi během řízeného rozhovoru (i když v řadě případů mohou objektivně kontrolovat z dat, co si žáci přáli během jiných, biografických rozhovorů, jež jsem s nimi vedl předtím v 6. a pak v 8. třídě).

Pavla, OA: prodavačka, tanečnice - „teď už vím, že to asi nepůjde; bylo mi asi 7 - 13let, když jsem si to myslela; chtěla bych dělat nějaké povolání, ale stále nevím jaké. Jdu na obchodní akademii a co bude dál – to se ještě uvidí“ (v *další části rozhovoru vyjádřila zájem o jazyk - M.K.*); v dot. OA, ve vzpomínce též;

Miša N., OA: zvěrolékař, učitelka ve 2. třídě; též pracovat v ZOO; vážně „práce v ZOO, letos neotevřeli“; v dot. OA, ale myslí si, že „zemědělská škola Havlíčkův Brod“;

Simona, OA: učitelka ve 3. třídě („líbilo se mi být ve třídě, plno dětí. Chtěla jsem jich okolo sebe mít hodně.“); učitelku už vážně, pak právnička v 8. třídě; v dot. OA, ve vzpomínce též;

Karolína, poštovní: veterinářka v 6. třídě („dívala jsem se na dokumentární film“); veterinářka už vážně v dot. „nevím“, vzpomíná si ale na „aranžérku“ („uviděla jsem výlohy v obchodě a tak mě napadlo jak se to dělá a že by to mohlo být zajímavé. Možná se mi zalíbila výloha v cukrárně.“);

Lenka, správní: veterinářka v MŠ; veterinářka dál, vážně („měla jsem psa a mám ráda zvířata“); v dot. starožitník, ve vzpomínce též;

Linda S., právní: herečka od 7 let do 8. třídy; též herečka, policajt, veterinář, starožitník („poznat originál od kopie“⁷⁸); vážně herectví; v dot. „na lehčí s maturitou“, ale vzpomíná si jako na „hereckou“;

Adélka, umělecká textilní: zdravotní sestra v MŠ; též veterinářka, policajtk; vážně veterinářka; v dot. SUPŠ uměleckých řemesel, ve vzpomínce též;

Linda J., designerská textilní: malíř a anděl během prvních 5 let; dál malíř; vážně malíř, návrhář – „vím to odmala je to můj osud“; v dot. umělecká škola; ve vzpomínce též;

Veronika, cukrářka: prodavačka v papírnictví od 2. třídy; též švadlena, sekretářka ve 4. třídě; sekretářka vážnější než prodavačka, v dot. „cukrářka“; nepamatuje se;

Miša B., cukrářka: prodavačka oděvů asi v 3. až 6. třídě; dál prodavačka, sekretářka v 5.; prodavačka první vážně,⁷⁹ v dot. „cukrářka“, myslí si, že „sekretářka“;

Lukáš, IT: zedník v MŠ; pak práce s počítačem v 8 letech; to vážně; v dot. SOŠ V Úžlabině, ve vzpomínce též („něco s počítačem“);

Vášek K., elektro: elektrotechnik od 8 let; též policajt ve 3. třídě; elektrotechnik vážně („hrál jsem hry od malička a chtěl je vyrábět“, „vyrábím drobné hry jako je: kulička odrážející se do páčky“); v dot. SOŠ elektrotechnická, ve vzpomínce též („už asi od 7. třídy jsme chtěl na: informační technologie“);

David, elektro: zahradník v 8. třídě („táta stavěl barák a pracoval jsem na zahradě“); zahradník vážně; v dot. „počítačové systémy“, ve vzpomínce „možná ještě zahradník“ (má přítomný pocit, že se na počítače připravoval, ale dlouho ho to nenapadlo jako povolání: „baví mě počítače, stavěl jsem je a hraju“);

Tomáš, elektro: fotbalista ve 3. třídě; dál fotbalista; vážně fotbalista; v dot. „elektrotechnik – nemůžu“,⁸⁰

Petr, truhlář: policista v 5. třídě; též automechanik, fotbalová škola; vážně už policista; v dot. „střední policejní nebo něco s maturitou“, ve vzpomínce „nad ničím sem nepřemejšlel“;

Václav S., malíř pokojů: malíř pokojů ve 3. třídě; též tajný agent, kuchař; vážně malíř pokojů; v dot. „malíř interiérů“, ve vzpomínce též;

Radim, číšník: fotbalista; dál „asi už nic“; vážně fotbalista; v dot. „to bohužel ještě nevím“, ve vzpomínce též („nevěděl jsem, máma – číšník, táta – nic“; „nejradši bych nedělal nic!“);

Pavel, automechanik: létat se stíhačkou ve 3. třídě; též voják, kuchař, automechanik; vážně kuchař a automechanik začátkem 9. třídy (současně ale uvádí, že se připravoval na vojáka: „rád jsem tělesně cvičil“); v dot. „asi na kuchaře nebo automechanik“, ve vzpomínce ovšem „voják“.

⁷⁸ Lindu S. straší otázka *pravosti*: ta je obsažena nejen u starožitníka, ale i v herectví a v psychologii, v jejich dalších dvou oborech. Rozhodne ji společnost a její zákon? (Viz též volbu práva.)

⁷⁹ Miša si (na rozdíl od Veroniky) napsala do přihlášky prodavačku jako svoji druhou volbu.

⁸⁰ Myslel asi, že nemůže na obor (možná spojený jen s představou SOŠ) kvůli známkám, než se našlo OU.

Některé výrazné volby

5x zazněla *veterinářka* (resp. *zvěrolékař*). Jde pouze o dívčí volbu, objevující se jednak při nástupu do školy nebo ještě před ním, v tzv. uzavírání Oidipa (Míša N., Lenka, nevíme, kdy další) a pak znovu při jeho aktivaci v pubertě kolem 6. třídy (Karolína, Linda S. – která ovšem po psovi toužila dlouho; Adélka). Jako 6. člena do této skupiny děvčat můžeme přidat Pavlu, která s Lindou S. vymýšlela „psí seznamku“: jak by šlo psy v okrsku zpárovat. 3 z těchto děvčat se zajímala i o koně, zvířata obdařená výraznou otcovskou funkcí: Míša N., Karolína a Adélka (k nim navíc i Simona, majitelka vraníka Oskara, jemuž sledovala potomstvo a kterého dostala od rodičů matky, odmítajících jejího uprchlého otce), přičemž nejméně 2 z nich byly koněm zraněny: Karolína na páteři po pádu, Adélka kousnuta do břicha. Lindu S. pokousal cizí pes.⁸¹ Tato volba s postpubertou dost upadá, a nevíme ani, jak u ní vydrží ambivalentně se vyjadřující Míša N.⁸² Zůstává možná ovšem jako záliba nebo aspoň jako velké sympatie (viz Adélku, Lindu S. a další dívky s náklonností ke zvířatům).

Jako dívčí volba zazněla též 5x *prodavačka* různých věcí (Kristýna, Eliška, Pavla, Veronika a Míša B., vlastně též Simona⁸³), přičemž dívky někdy uvádějí, že si na to jako malé děti doma hrály; důvod zde ale není na první pohled tak zřetelný, většinou patří spíše do období latence než aktivního, patetního Oidipa a v některých případech přechází akcent z přitažlivosti transakce samé (tu bychom podle jiných našich zjištění umísťovali psychosexuálně plus kognitivně nejvíce do 2.-3. třídy) do přitažlivosti obchodování s určitými věcmi: v papírnictví u školně se docela snažící Veroniky, s oděvy u modelky Míši B. nebo nakonec s počítači u budoucího prodavače nebo opraváře Vaška K. Zájem vydržel u Míši B., jinde byl možná tentýž pozvednut na silnici vyšší třídy, kde se ovšem o nějaké transakčnosti jakožto předpokládaném jádru profese můžeme pouze dohadovat a dívky též – nicméně 3 až 4 z 5 obchodnic (Kristýna, Eliška a Pavla, též Simona) měly někdy „prodavačku“ ve své biografii.

„Prodavačka“ se zdá též souviset - ale jen jedním svým aspektem - s jinou dívčí profesí, se *sekretářkou* (3-5x; viz Kristýnu, Míšu B. a Veroniku, částečně též Simonu, nad nynější výpověď, ale vlastně i s ní, též kdysi Elišku). Dívky si zde představovaly čistou práci, obsluhování počítače a asistenci šéfovi (samy by se do podnikání nepustily, ale byly by krásné).

Jinou dívčí profesí byla 2 x *zdravotní sestra* (Kristýna, Adélka), u Kristýny je datace nejasná, pravděpodobně ale od puberty, kterou toto přání přežilo díky úpravě do *dietní zdravotní sestry*, u Adélky se raná (oidipální) volba ztratila a byla nahrazena jinými. Stejně jako u „veterinářky“ jsou pro „zdravotní sestru“ patrně plodná období jednak kolem začátku školy s uzavíráním Oidipa a jednak kolem 5.-7. třídy s vrcholem puberty a reaktivací Oidipa. (Postpuberta s jejím realismem a realizací⁸⁴ pak vyvolá korekci, např. opuštění veterinářek nebo Kristýnin kompromis.⁸⁵) Mimo nynější data chtěla být v 6. třídě *doktorkou* (lékařkou) Linda S. Do pubertální volby, která se dotýká

⁸¹ Měla vlastního pejska, ale jednu dobu se musela mazlit na ulici s každým, kterého potkala. (Podle slohové práce.)

⁸² Míša v rozhovoru tvrdí a píše: „Dříve sem se starala o zvířata, ale poslední 2, 3 roky mě to přešlo“ – což není úplně pravda. V jejím zvěřinci se navíc nově objevila figura pavouka sklípkanu, vysávajícího „holátko-miminko potkana“, což je reverze k parazitismu plodu, vysávajícího matku. Možná to byl obraz, který jí od zvířat odvrátil. (Připomínám klinický fakt: dívky se zájmem o vysávající tvory mohou mít strach z těhotenství.)

⁸³ Ta vedle nyní uváděné učitelky kdysi ještě chtěla „mít cukrárníčku“ (tedy prodávat?) a „sedět v kanceláři“ (být tedy např. i sekretářkou?).

⁸⁴ V postpubertě takových devětáček jsou už všechny důležité věci realizovány či na spadnutí – jednak volba povolání, jednak sexuální život: o něm se už nesní, ten je nyní zcela aktuální v tom smyslu, že se buď přijme nebo se vymyslí argumentace, proč se odmítne. Petrovi a Míše, jinde Kristýně téměř hrozí manželství. Samo manželství jako náplň života se u těchto starších dětí ve výpovědích téměř nevyskytlo, jen u Simony v ideálu: „Chci hlavně spokojeně žít, mít hodného manžela, dobrou práci atd.“ Když byla v pubertě, chtěla Adélka v 6. třídě místo povolání „bohatého manžela“ (líbili se jí dospělí kluci, kamarádi bratra). Zhruba před deseti lety, když jsme zkoumali profi-volbu u mladších dětí v 8. třídě a asi s méně odklady školní docházky, zaznívala zde představa manželství a rodiny zřetelněji.

⁸⁵ I když u Kristýny je právě záhadné, kdy se přání „zdravotní sestry“ zrodilo: v 6. ani v 8. třídě mi o něm neřekla.

přinejmenším jednoho aspektu „zdravotní sestry“, patří občas se objevující *masérka* – v našem souboru (mimo nynější výpověď) u Pavly v 6. třídě.

Spíše z období latence (podobně jako „prodavačka“) se zdá pocházet 3-4 x zastoupená *učitelka* (Kristýna, Míša N., Simona, mimo nynější výpověď též Karolína). Volba, někdy založená na přítomnosti malých dětí a někdy na idealizující identifikaci s konkrétní paní učitelkou, opět nevydržela, navzdory tomu, že Simona zbožňovala v postpubertě (možná už od puberty) až do konce školy češtinářku a chtěla být jako ona. (Ženskost této postavy obdivovala asi i Pavla, který však svůj vztah sublimovala do zájmu o český jazyk.)

2x (u Lenky a Lindy S.) se objevil *starožitník* (poměrně nová škola, která před lety nebyla vypisovaná) – u Lenky možná spíš kvůli obchodnické transakčnosti (i když, jak by šlo soudit z jejich častých narážek na ruskou babičku, má možná o původ a genealogie podobný zájem jako pubertální Linda o pravost a též o původ).

Z dívčích realizovaných voleb je vyloženě šťastná 2x *návrhářka* (Linda J. s *malířskou* přípravou odmalička, Adélka přinejmenším od 6. třídy). Ale to nejsou jediná umělecká nebo aspoň estetická a řemeslná zaměření: ve výtvarné oblasti se pohybuje též zmíněný *starožitník*, částečně i *zahradník* Davida (náhodné, ale estetický cit má), *truhlář nábytku* Petra („dělat se dřevem“ přinejmenším už v 6. třídě), *malíř pokojů* Václava S. (opět velmi šťastná volba, odmalička), *aranžérka* Karolíny (věděla už přinejmenším v 6. třídě) a Lucky (o ní zde nepíšeme), též Honzy,⁸⁶ i zdobení dortů u obou *cukrářek*. Jiná umění jsou *tanečnice* Pavly a mimo *záznam tanečnice ve vodě* v 6. třídě u Veroniky, dále *herečka* Lindy S. (odmalička, ale v rámci osobního zaměření, které láká též např. k *psychologii* nebo v jiné reakci k *právům*). *Hercem* chtěl být ale ještě (mimo přiznání nyní) Tomáš, paradoxně ten zcela nesmělý a inhibovaný chlapec, co se např. nikdy v životě nepřihlásil: asi pod vlivem Kamila.⁸⁷

Jedno z nejčastějších povolání je 5 x *policista* (Petr prý v 5. třídě, Vašek ve 3. třídě,⁸⁸ nevím, kdy Linda S., kdy Adélka; pak Lenka přes matku v 8. třídě). Je možné, že nevědomá motivace k policistovi není u obou pohlaví stejná, i když se u obou točí samozřejmě kolem konceptu Zákona, jeho platnosti pro všechny, jeho porušení a ceny za to apod.

3x se u kluků (u Pavla asi až v závěru puberty, podobně i u malíře pokojů Václava S. a nevím, kdy u Petra) objevil *kuchař*: to, že se o povolání zajímá tolik kluků, není neobvyklé (můžeme k nim ještě částečně připočíst Radima, i když mu kuchaře-číšníka vybrala spíše matka). Empiricky se nám již před lety začalo ukazovat (viz již poznámku v textu výše), že *kuchař* jde dohromady s fixací na matku, zatímco kontrast a doplněk tomu mají dělat buď povolání mužské a vybavené strojem jako *automechanik* (Pavel) nebo dokonce nebezpečné a únikové *voják* (Pavel), *závodník* (Petr), *letec* (to navíc erotizující; Pavel), někdy patrně i *policista*. Tato souvislost se nám potvrzuje: dokonce i jinak geometricky zaměřený Václav S. píše ve formuláři vedle sebe podivnou dvojici: „*tajnej agent, kuchař*“.

3 kluci (Tomáš, Petr a Radim) uvádějí *fotbalistu*, přičemž Petr a Radim o tom uvažovali seriózněji i jako o povolání; Petr včetně školy, která k povolání vede a pro Radima je to snad jediná činnost, která ho na světě baví; jde o sublimaci poměrně ranou, jako třeba malování u děvčat nebo Václava S., protože se k ní kluci jako ke hře dostáváme brzy; nicméně zde ani její organizování v oddílech⁸⁹ nepostačovalo k její společenské realizaci jako u některých uměleckých koníčků.

⁸⁶ O Honzovi také nepíšeme. Propadl do 8. třídy a po kázeňských problémech se ocitl v diagnostickém ústavu mimo Prahu; zde zaujal svým nadáním a dostal se na uměleckého kováře přímo z 8. třídy. Lucka zas chtěla původně na zlatnici nebo propagační grafiku.

⁸⁷ Kamil byl druhým propadlíkem do 8. třídy. Přemlouval Tomáše, že na herce se nebudou muset moc učit (tradiční školní předměty); protože to ale byl od 1. r. hlavní komik třídy, který si v tom téměř nemohl zabránit, lze říci, že skoro 10 let na herce trénoval. Škola ho sice nechala propadnout, ale na začátku deváté třídy se rozhodla ho podpořit a pomoci mu vypravit se na talentovky. (I když se špatnou výslovností.)

⁸⁸ Petr mi v 6. vyprávěl, že chce *jezdit (závodně) na motorce* nebo *dělat se dřevem*, v 8. třídě pak být *policistou*; možná se mu tedy přání vrátilo, možná se plete: v 7. třídě byl ovšem agresivní a měl sklon šikanovat nebo drsně učit svůj zákon bývalé kamarády; Vašek měl v sobě takovou agresivitu po celé období přepokládané latence a přestal být frajerem od vrcholu puberty do postpuberty.

⁸⁹ Navíc, jak to chodí: člověk nepřijde na trénink, trenér ho potrestá, našinec se naštve atd.

O počítače se zajímali 4 kluci (Tomáš, David, Lukáš, Vašek K.), přičemž přinejmenším poslední opravdu 2 z hlediska sublimace, a to dosti rané, které navíc ani snad nic jiného pořádně nekonkurovalo; pro Vaška v postpubertě se počítač dokonce stal i identifikačním bodem, jediným stvořením, které mu údajně rozumí (což je funkce, která může zmizet jako tělesný autoerotismus).

Vývoje přání povolání

zde probereme jen velmi selektivně.

Zdá se, že jsou výhodné a šťastné rané volby koníčků někdy z období latence (1. stupně), někdy možná i dřívější, jako malování a navrhování (byť nerealizované) herectví, i počítače a práce se dřevem. Tyto volby mohou být někdy jakoby přerušeny v pubertě jinými nápady, někdy patrně pocházejícími z reaktivizace Oidipa. Často však dojde k návratu či aspoň ke koexistenci obou přání (Petr truhlář, možná v budoucnu policista; malíř pokojů Václav S., v jednom období též kuchař; David chvíli zahradník, ale pak opět počítače). Jiným případem je transformace přání podle jeho plasticity: automechanik, letec i voják nesou v něčem stejný vzkaz Pavlově matce.

Jako by tedy bylo ideální splnit si dětské přání, ale neplatí to vždy: zdá se, že je to šťastné tam, kde samo dětské přání bylo už dost abstraktní a nevyjadřovalo právě jen vzkaz rodičovským postavám nebo odkaz na ně, nebylo jen symptomem se zašifrovanými identifikacemi, a možná ani raději ne reaktivním výtvořem⁹⁰. Směsice těchto dvou forem se asi objevuje např. u některých *veterinářek*, u přání zaznívajících někdy dvakrát, jednou v uzavírání Oidipa a podruhé v pubertě při jeho reaktivaci: představa náhradního rodičovství a organizování sexuality, párování a genealogie je zde spojena s něhou až sadistickou: Adélka chtěla být jednu dobu právě jen *asistentkou* veterináře, protože by sama nedokázala „říznout do pejska“; podobně Kristýna se lekla u *zdravotní sestry* „krve a infekcí“, a provedla transformaci na *dietní zdravotní sestru*.

Některé z voleb, vyjadřujících např. přání mít děti nebo reagujících na nevědomou představu těhotenství, jsou pak v postpubertě splnitelné v rámci vstupu do aktivního dospělého sexuálního života a střídání generací, a tedy nevyžadují k tomu udržovat svoje téma jako profi-volbu. Naopak mohou nyní i lekat, protože tento dospělý život je nejen žádoucí, ale i hrozivý: tak u Míši N. podle mého odhadu začalo téma zvířat vyjadřovat reverzní obraz k parazitismu plodu (pavouk sklípkan vysávající „holátko-miminko potkana“).

To ale vůbec neznamená, že by žádný žák neměl jít na veterináře, zdravotní sestru, učitelku v mateřské škole nebo policistu, a nebo že tyto profese nemají i svůj často mnohotvárný sublimační zdroj.

Z hlediska společenské dělby práce je situace také složitá. Když se podíváme z 9. třídy níž, alespoň do 6. třídy, nalezneme zde někdy profese, které jsou někdy rozmanitější než stereotypní OA a které by se třeba společensky mohly hodit:⁹¹ v té době sice Kristýna chtěla být *sekretářkou* a Eliška

⁹⁰ V zásadě se uvádějí v psychoanalytickém myšlení tři zdroje volby povolání či jiné společensky uznávané činnosti: utvoření symptomu, reaktivní výtvoř a sublimace. Reaktivní výtvoř představuje, zjednodušeně řečeno, opak toho, co bych nejraději a čeho se bojím; poutá mě až obsesivně natolik, že tvoří centrum mých zájmů – např. život úzkostlivě čistotné hospodyňky se podle *Vocabulaire de la psychanalyse* J. Laplanchea a J.-B. Pontalise nakonec točí kolem špíny; soudce posedlý spravedlností nemá cit pro reálné problémy lidí a pod ctností skrývá sadismus... Autoři tvrdí, že reaktivní formace se nakonec prozradí provalením toho, že je pouhou obrannou hrází, ale současně podle příkladů, které dávají, zřejmou mohou být její nositelé v povoláních mimořádně úspěšní jako nejvýraznější představitelé.

Kromě těchto zdrojů existují společenské postupy a finty, jak sublimačně nabít některé jinak nudné činnosti, jak je zerotizovat a učinit z nich něco přitažlivé a napínavého. Ambivalentním prostředkem jsou peníze.

⁹¹ I při dojmu z před desítky let, kdy jsme se profi-volbou zabývali poprvé, se zdá, že tehdy mladší děti měli rozmanitější povolání.

v kanceláři, ale Pavla masérka,⁹² Míša N. policistka, Simona v kanceláři, ale i na koňském učilišti. (Na druhou stranu bychom ovšem zas měli nadprodukcí sekretářek, ještě s Veronikou a Míšou). Ale nebylo by zodpovědné chytit děti za jejich nezralé slovo, a možná by se to i vymstilo v podobě opuštění profesí nebo už škol a učilišť. Je určitě správnější počkat právě na vstup do dospělého života a na to, která volba ho přežije a ukáže svou stabilitu (ať už je trvalým symptomem s identifikačním poselstvím, reaktivním výtvořem nebo „čistou“ sublimací).

Odklad, vyčkání ale zas naráží na úpadek atmosféry pro cvičení intelektu a učení se ve škole na 2. stupni.

Závěry: žádoucí role základní školy⁹³

Dosud jsme zmínili, že by bylo užitečné, aby děti a rodiče získali nejen představu o jednotlivých školách, ale i o tom, jaké cesty (různých tříd) mohou vést k žádoucímu povolání. Jaký je český školní systém a co v něm představují školy různé úrovně, včetně škol vysokých a jejich „konceptu“. To je spíše podnět pro obsahu příruček.

Ale i učitelé a výchovní poradci by měli vysvětlovat výhody a nevýhody tzv. silnic nižší třídy a obtíže, spojené s návratem na dálnici po uhnutí na objížďku: zejména dostat se z OA (tím spíše z OU) na VŠ. Rizikem jinak výhodného zvolení silnice nižší třídy také může být to, že i samo povolání, činnost v něm nakonec prováděná, se svými parametry může lišit: počítače opravovat nebo prodávat je něco jiného než počítače programovat, i když zde téma počítačů zůstává stejné.

Je pravděpodobné, že by bylo lepší, kdyby žáci museli dělat co nejčastěji přijímací zkoušky na SŠ a byli tak donuceni se delší dobu před nimi na ZŠ učit (a někdy tak získat, třeba téměř náhodou, zájem o nějakou kognitivní oblast).

Paralelně s tím by ovšem měly ZŠ takové zkoušky trénovat nanečisto, a žáci být vůbec vedeni k tomu, aby na přijímací zkoušky na SŠ chodili i za cenu rizika, že neuspějí a budou zklamáni. Právě tak by se jim mělo ukázat jejich zkrslující, nedospělé zacházení s časem (představa vlastní všemocnosti v budoucnosti), právě třeba na příkladech zkoušek nanečisto⁹⁴ též vyvracet přehnaná obava z nového prostředí (aby nechodili zbytečně jenom tam, kam kamarádi nebo hlavně kamarádky).

Problém je s intelektuálním ovzduším za situace, kdy většina šikovných dětí odchází na dlouhá gymnázia. Velice přibližně lze říci, že intelektuální učení se ne úplně, ale přesto dost uzavírá v 5. třídě: to nejtěžší, *gramotnost v podobě trivia* většina žáků zvládla; k tomu se přidává „*algebra*“ v širokém slova smyslu, tj. operování se vzorci a dosazování do nich v nejrůznější podobě, nejen v matematice, ale i v češtině, chemii, případně vůči cizímu jazyku (ale tento poslední prvek se nezdá být využíván);⁹⁵ třetím učeným obsahem je jazyk sám, lexikální zásoba a pojmy, gramatika a celkové vyjadřování včetně jeho žánrů (opět bez většího využití cizího jazyka), což samozřejmě i pokračuje i na 2. stupni. Ten je nicméně syčen kognitivně z dost mimoškolních

⁹² „Masérka“ kromě jiných prvků obsahuje i přání nějakého kontrolování vlastní sexuality, což může být opět změněno po vstupu do sexuálního života.

⁹³ Všechny dále uvedené podněty třeba nemůže škola naplnit, ale uvádím ji jako adresáta tohoto výzkumu.

⁹⁴ Takové zkoušky by žákům mohly zprostředkovat objektivnější sebeobraz. Několikrát jsme uvedli, že se žáci podceňují a ze strachu z narušení sebeobrazu nezkoušejí silnici vyšší třídy. Neřekli jsme ale současně, že tato jejich opatrnost má i svou odvážnou a desidentifikační stránku: odmítáním vyšší školy (např. G místo OA nebo SŠ místo OU) děti protestují proti tomu, aby je rodiče viděli ve své prehistorické optice, jako ty malé geniální děti, co zplodili k tomu, aby suplovaly jejich vlastní nenaplněné ambice. Zkusmé zkoušky by pak mohly dětem ukázat, že mohou být doopravdy dobré, a to *navzdory tomu*, že si to myslí i jejich rodiče.

⁹⁵ Je pozoruhodné, že při učení se zejména čtení a psaní, většinou též počítání, někdy ještě při „algebře“ během celého 1. stupně se téměř všichni žáci chtějí látku naučit a většinou tak uskutečňují ony abstraktní sublimace, po nichž jsme volali a kterých nejsou schopni později, když jsou starší a měli by k nim mít přinejmenším lepší kognitivní dispozice. Je to paradoxní, ale čtení se tak vlastně učí jako by předčasně – a úspěšně.

zdrojů, a to jednak *koničky* (z nichž se rekrutuje *volba povolání* anebo kterou samy představují), jednak *psychosexuálními* sociálními zkušenostmi (sexuálními a partnerskými zážitky a ohledáváním tak své vlastní identity, zkušenostmi s tím, co má puberta dělá s výchozí rodinou, desidentifikacemi a novými identifikacemi se vzory, vrstevníky a v kulturních stylech včetně hudby a oblékání atd.).

Tyto dvě oblasti ovšem mohou být v různém vztahu: někdy je původní raný koníček či zájem pubertou téměř nezasažen a trvá dál, jindy je pubertou na chvíli vyrušen nebo dokonce vystřídán, protože ona vyvolala zájem nový nebo vzkřísila opuštěný starý. Takové víceméně „pubertální“ profese jsou v našem vzorku např. *veterinář, zdravotní sestra a lékařka, masérka, policista*, někdy i *kuchař*. Mezi nimi, ale i mezi ranějšími volbami provede postpuberta s její výhružkou realizace přání svou čistku: tomuto třídícímu procesu je třeba nechat čas, případně ukázat (bez nátlaku a vymlouvání) právě praxi profese, např. nejrůznějšími exkurzemi – to nejen k odstrašení, ale naopak i likvidaci případného přehnaného strachu.

Už předtím, tak od 7. třídy, by bylo vhodné, byť pracné, mapovat individuální koníčky a zájmy, dávat jim podporu,⁹⁶ a k tomu demonstrovat, jak profese sama a případně její „okolí“ vyžaduje i tradiční školní logické a jazykové operace, znalost cizích jazyků apod.: zažil jsem např. scénu, kdy se Linda J. v 9. třídě tajně pod lavicí učila pravopis, protože, jak říkala, začala ho potřebovat pro svoje (tvůrčí) psaní. Mělo by se uvažovat i o tom, že by jednotlivé skupiny žáků dostávaly podle svých plánů budoucnosti speciálně uspořádané moduly látky.

Pro věk na 2 stupni s jeho potřebou „doopravdy“ a ztrátou čiré intelektuálnosti a abstrakce by asi stálo za to připravovat různé moduly ve formě *projektového* vyučování.

Bylo by přitom vhodné vědět i *plasticitě* některých koníčků a dokázat dětem nabízet podobné alternativy.

Ideální jsou volby *uměleckého charakteru*: pocházejí většinou z doby před pubertou, jsou čistě sublimované a jejich nositelé se často připravují téměř sami. I zde hrozí ovšem riziko silnic nižší třídy (*malíř pokojů* místo možného *návrháře* nebo *architekta*), často kvůli nekultivování verbálních složek projevu, spočívajících např. v referování o tom, co dělám.

Podobné nebezpečí platí i pro zájem o *počítače*. Mou prvotní tendencí bylo varovat před přeceňováním tzv. počítačové gramotnosti. Nicméně se jasně ukázalo několik věcí: zájem o počítače může být stejně raný a v tomto smyslu autentický jako zájmy umělecké; přitom vlastně dost obecný jako zájmy sportovní (cvičení těla, cvičení mozku), svou abstraktností se zejména ve formě programování potenciálně vázat na školní „algebru“; někdy dokonce plnit v pubertě identifikační funkci (jediné stvoření, co Vaškovi rozumí). I zde je ovšem třeba pouhé obratné zacházení s ním doplňovat o přirozený jazyk filozofie počítače, nesoucí přinejmenším elementární meta-analýzy toho, co téměř intuitivně dělám.

⁹⁶ Tak jak nyní např. chce pomoci administrativně i pravopisně slabému Kamilovi s jeho přihláškou na konzervatoř.

